

APPELL

Nr. 4/2022

Libanon 40 år

Side 8

Per Ranestad takker av

Side 10

Jubel i Dublin

Side 32

Utgitt av: Norsk Folkehjelp • www.folkehjelp.no

Tema:

Matvaresikkerhet

Side 18-32

APPELL

Tidligere Melding, Helsa, Helse Miljø
Trivsel, Norsk Folkehjelp og Magasinet
Norsk Folkehjelp

Utgiver: Norsk Folkehjelp
Nr. 4, 2022. Årgang 82

Postadresse:
Postboks 8844 Youngstorget
0028 OSLO

Besøksadresse:
Norsk Folkehjelp
Stortorvet 10, Oslo

Telefon: 22 03 77 00

Internett: www.folkehjelp.no

Redaktør: Torunn Aaslund
E-post: taa@npaid.org

Medarbeidere dette nummer:
Ingebjørg Sørenes, Hilda Klavenes,
Nina Hansen, Sissel Fantoft,
Ellen Johanne Jarli, Lars Barreto
Dønvold-Myhre, Ludvig Gundersen,
Kirsti Knudsen, Inger Sandberg,
Hege Horsberg, Werner Anderson,
Henrik Stabell, Julie Strand Offerdal.

Grafisk utforming: LO Media
Trykk: Ålgård Offset AS, Ålgård
Opplag: 33 000

ISSN 0804-7758

Annonsekontakt:
Arild Halsne, tlf.: 915 90 578
E-post: arild@hrme.no

Redaksjon avsluttet: 7. desember

Signerte artikler gir ikke nødvendigvis
uttrykk for Norsk Folkehjelps syn.

Ønsker du å bli medlem? Kontakt oss
på telefon 22 03 77 00, eller besøk
oss på www.folkehjelp.no

Norsk Folkehjelp

F Fagpressen
Opplagskontrollert

LEDER

Verden i revers

Det føles som om verden går i revers. At alt bare blir verre. Det er skremmende, for vi er jo vant til at det meste blir bedre år for år. Men ingen vekst varer evig.

Hele verden erfarer at vi lever i krisetider akkurat nå. Prisene øker, tryggheten svikter og klimaendringene blir åpenbare. Men verdenskrisen rammer noen verre enn andre.

Russlands krig mot Ukraina får stor betydning for matsikkerheten. Når de to landenes rolle som viktige mat- og korneksportører blir svekket, slår det ekstra hardt ut for mennesker som bor i land som er sårbare for matmangel og sult.

Pandemien hadde allerede før krigen ført til rekordhøye matpriser. Lokale konflikter og klimaendringer var også medvirkende årsaker, og alt ble forverret da Russland gikk til angrep på nabolandet.

Småbønder er de viktigste matvareprodusentene i fattige land. Norsk Folkehjelp engasjerer seg sammen med sine partnerorganisasjoner for å organisere bønder og fiskere og spre kunnskaper om produksjonsteknikker som øker matvareproduksjonen og motvirker skadene fra klimaendringene. Dette er vårt bidrag til å sikre lokalprodusert mat til millioner av mennesker.

Mary i Sør-Sudan, Cristina og Filipe i Mosambik, Remah i Gaza og Rosemary i Bolivia har organisert seg for å håndtere vanskelighetene de møter hver dag når de prøver å skape et liv for seg selv, for familiene sine og for hele nabolaget sitt. De samarbeider med naboene og lærer seg effektive teknikker for å øke avlingene. De lærer å lage sunn mat og å kjempe tilbake når noen prøver å stjele jorda deres.

Selv om verden ser mørk ut, er organisering nøkkelen som åpner døra til framtida. Alle menneskene vi møter i dette temanummeret har erfart at sammen kan de skape seg en god framtid, noe som var umulig når de forsøkte hver for seg. Kanskje har vi noe å lære av deres pågangsmot og stå-på-vilje.

Torunn Aaslund
Torunn Aaslund
Redaktør

INNHold

FØLG NORSK FOLKEHJELP

TEMA: Småbønder er i mange land de viktigste matprodusentene som bidrar til mat-sikkerhet for store deler av befolkningen som trues av sult. FOTO: VIOLA LUCAS

AKTUELT

- 04** 30 år med minerydding i Kambodsja
- 06** Wafa Yassir: Palestiner og folkehjelper
- 08** Per Ranestad takker av etter 35 år.
- 11** Néstor Napál: En hedersmann går fra borde
- 14** Ivar Christiansen til minne

TEMA: MATVARESIKKERHET

- 16** En av Sør-Sudans livsviktige matprodusenter
- 18** Mosambik: Nye jordbruksteknikker trygger barnebarnas framtid
- 22** Tøffe kår for kvinner i sørafrikansk landbruk
- 24** Bondekvinnen som aldri gir opp
- 26** Palestina: Grunnløse anklager om terrorisme
- 28** Frøbiblioteket i Colombia
- 30** Bolivia: Egenprodusert juice og nudler har blitt redningen
- 32** EWIPA

FASTE ANNONSER

- 33** Støtteannonser
- 34** Støtteannonser fra lokale klubber og foreninger
- 35** Hovedsamarbeidspartnere og regionskontorer

FORSIDEBILDE: Kvinner fra Cueibet i Sør-Sudan har slått seg sammen og dyrker grønnsaker for å brøfø familiene sine og for å selge overskuddet av det de dyrket på markedet. Slik klarer de seg selv til tross for både lokale og sentrale konflikter i Sør-Sudan.

Foto: Maren Gunnarson Fallet

30 år med minerydding

Kambodsja var det aller første landet hvor Norsk Folkehjelp etablerte et mineryddingsprogram. Det skjedde i 1992, og ble utløst av at et høyt antall kambodsjanske flyktninger tok seg tilbake over grensa fra Thailand og ble drept eller skadet av landminer.

KIRSTI KNUDSEN [tekst]

Selv om store områder er ryddet, er Kambodsja fortsatt et av verdens hardest rammede land når det gjelder miner og blindgjengere fra klasebomber. I tillegg til mineprogrammet driver Norsk Folkehjelp et langsiktig utviklingsprogram med støtte til sivilsamfunn.

– Det er ikke så mange av Norsk Folkehjelps programland som har begge deler, sier landdirektør Rune Dale-Andresen fra kontoret i Phnom Penh som har vært organisasjonens hovedkvarter siden 1996. Han har lang fartstid i Norsk Folkehjelp.

– Det begynte det med noe som i utgangspunktet skulle være en kort tur til Sør-Sudan i 2005 for å lære opp mineryddere. Plutselig hadde det gått fire år. Siden ble det bare Folkehjelpa – i Etiopia og på hovedkontoret. For

RUNE DALE-ANDRESEN

Fra Bjørkelangen i Akershus, nå bosatt i Nittedal. 43 år, gift og to barn på seks og elleve. Familien er med til Kambodsja.

FOTO: LUDVIG GUNDERSEN

MINEFRITT: Myndighetene har som mål at Kambodsja skal være minefritt innen 2025, men Norsk Folkehjelps landdirektør i Kambodsja, Rune Dale-Andresen, tror ikke landet vil nå målet før nærmere 2030. FOTO: NORSK FOLKEHJELP KAMBODSJA

første gang har jeg hatt ansvaret for to programmer, og det er utrolig lærerikt.

FØRST KARTLEGGE – SÅ RYDDE. Norsk Folkehjelp har hatt partnerskap med Cambodian Mine Action Center [CMAC] – den største nasjonale mineaktøren i Kambodsja – fra organisasjonen ble etablert da FN var på oppdrag i landet i 1992–93. I 2007 etablerte Norsk Folkehjelp også et samarbeid med kambodsjanske nasjonale myndigheter om å bygge opp standarder for kontroll og kvalitetssikring av mineoperasjonene.

– Vi har fortsatt egne operasjoner her, men vi ønsker først og fremst å være en aktør som jobber med å forbedre ryddemetoder og utvikle nye verktøy. Vi vil også overføre denne kunnskapen til CMAC slik at de er godt rustet når Norsk Folkehjelp og andre internasjonale aktører eventuelt trekker seg ut, forteller Dale-Andresen.

– Det viktigste er metoden Land Release – frigjøring av land – som innebærer at vi først gjennomfører en god kartlegging. Dette sikrer et effektivt arbeid når vi senere skal ut i felt med dyrere rydderessurser, sier land-

KVINNELIGE MINERYDDERE: Norsk Folkehjelp i Kambodsja jobber målrettet for å få kjønnsbalanse i minesektoren. FOTO: JULIE STRAND OFFERDAL

direktøren, og kan fortelle at Kambodsja også kanskje er et av landene i verden som bruker hunder mest effektivt og i størst omfang i mineryddingen.

KVINNER I FLERTALL I FELT. Utenom CMAC er Norsk Folkehjelp og to britiske minerydderorganisasjoner til stede i Kambodsja. Her finner en av de største ryddeoperasjonene i verden sted. Totalt er over 3000 mineryddere i sving.

i Kambodsja

– Selv med gode metoder og resultater er Kambodsja fremdeles en av de tre landene i verden som er hardest rammet – det er bare Afghanistan og Irak som har et like stort mineproblem, forteller Dale-Andresen.

Han presiserer at det er et stort arbeid som allerede er gjort – med mer enn 2000 kvadratkilometer som er ryddet siden starten. Og ikke minst gjør kvinnene en stor innsats.

– Det var et mål for oss å få bedre kjønnsbalanse i minesektoren, så vi startet med egne kvinneteam, noe som var unikt på den tiden. Det var ingen andre som ansatte kvinner til å rydde miner. Nå har vi team som er miks av kvinner og menn – og det er faktisk flere kvinner enn menn i felt. De er minst like gode som mennene og fullt akseptert som mineryddere.

En viktig del av mineprogrammet er å lære opp befolkningen i minebevisstgjøring (EORE) – hvordan de best mulig kan unngå å bli skadet eller drept av miner og rester etter klæseammunisjon.

– Vi har integrert det i operasjonene våre. CMAC driver i stor grad opplysningsarbeid på skoler og ute i kommunene på landsbygda. Det etablert egne telefonnumre der folk kan ringe inn for å gi informasjon.

TVUNGET TIL Å TASTORRISIKO. Nesten halvparten av befolkningen i Kambodsja lever av jordbruk, og produksjonen er hovedsakelig for eget forbruk. Tilgangen til land er derfor blant de aller viktigste spørsmålene i landet. Mange familier opplever at jorda blir konfiskert og brukt til kommersielle formål. Jorda blir tatt fra folk som har levd og arbeidet der i generasjoner, men mangler papirer på det.

– Dessverre er det slik at det er de fattigste og mest utsatte gruppene – som urbefolkningen – som da blir tvunget til å ta i bruk farlige områder, folk som ikke har fått tillatelse til å bruke områder som allerede er ryddet, sier Dale-Andresen. – De risikerer livet ved å gå ut i minefelt når de for eksempel skal hente vann og brensel, fordi de ikke har noe annet valg. Så det skjer dessverre fortsatt ulykker.

KAMPEN MOT KORRUPSJON. Gjennom sivilsamfunnsprogrammet støtter Norsk Folkehjelp 13 partnerorganisasjoner som jobber for sosiale og politiske endringer, og som slåss for rettigheter for kvinner, arbeidere, småbønder og urfolk. Mange er lokalbaserte.

– Vi har også noen større partnere på nasjonalt nivå som arbeider med å forsvare og påpeke brudd på menneskerettighetene, sier Dale-Andresen. – Det er ikke en enkel oppgave. Det er ikke uvanlig at lederne blir trakassert og fengslet.

Kambodsja nummer to på korrupsjonslista over asiatiske land – etter Nord-Korea. Ytringsfriheten er minimal, og det som var av frie medier er mer eller mindre kneblet.

– Mediene er kjøpt opp eller på god fot med myndighetene. Sivilsamfunnet er strengt regulert og blir sett på som en del av opposisjonen. Folk har få muligheter til å ytre seg. Vi ser korrupsjon på alle nivåer, og den er synlig helt ned på gateplan, med politi som tar inn penger ved å stoppe folk i stedet for å gjøre jobben sin. Men vi har nulltoleranse for korrupsjon, og følger opp alle brudd på reglene.

FORSVAR AV DEMOKRATIET. Sammen med partnerorganisasjonene arbeider Norsk Folkehjelp også for økt demokratisering, blant annet gjennom å styrke valgdeltakelsen og bevisstgjøre borgerne om rettigheter og plikter ved valg.

– Vi jobber spesielt overfor ungdom og kvinner, som er gruppene som deltar minst. Enten fordi de ikke vet nok om hvordan de skal delta eller at de ikke har tro på at det er mulig med endring, sier Dale-Andresen.

– Hvilken stilling har fagbevegelsen?

– Vi kan si at fagbevegelsen er delt inn i tre. En del er knyttet til den politiske opposisjonen, en annen til myndighetene og den tredje – som er den vi samarbeider med – er reell og uavhengig. Vi jobber med fagforeningene i tekstilfabrikkene. LO samarbeider med foreningene i bygningsindustrien, og så har vi sett på hvordan vi kan jobbe sammen over sektorene og også få til et samarbeid i landbrukssektoren. Fagbevegelsen rammes også av streng sensur. Men den fins. Og er

FØRSTE FLY: Den første gruppa mineryddere reiser fra Gardermoen til Kambodsja i 1992. Øverst fra venstre: Roger [etternavn ukjent], Tore Skedsma, Sverre Bae, Are Hemmingsen. Nederst fra venstre: Remy Wick, Alf Bjarkøy, Haavard Bach, Henning Rabben. FOTO: UKJENT

kanskje en av de viktigste framtidige endringsfaktorene i Kambodsja.

FRAMTIDSPLANENE. Myndighetenes mål er å ferdigstille mineryddingen innen 2025. Det er det ikke helt realistisk å få til, mener Rune Dale-Andresen, mye på grunn av grenseproblematikk mellom Thailand og Kambodsja.

– Norsk Folkehjelp i Thailand og Kambodsja, pluss CMAC og en partner på thailandsk side, samarbeider her. Å få til minerydding i dette området er en avgjørende suksessfaktor for å nå målet.

– Hvor lenge anslår du at Norsk Folkehjelp vil være til stede i Kambodsja?

– Vi forsøker å avslutte minerydding raskest mulig etter 2025, men klaseryddingen har nok et lengre perspektiv – mot 2030. Sivilsamfunnsprogrammet må vi kontinuerlig vurdere ut fra den politiske utviklingen i landet.

Norsk Folkehjelp Kambodsja har 90 ansatte – 5 på utvikling, 67 på miner og 18 på landkontoret. Alle utenom tre er kambodsjanere.

– Vi har et godt samarbeid mellom ansatte i de to programmene. De tenker ikke så mye på hvilket program de jobber i, men identifiserer seg med Norsk Folkehjelp. Og så er vi akkurat like mange kvinner som menn, og to av fem i ledelsen er kvinner. Det kan vi være stolt av, sier Norsk Folkehjelps landdirektør i Kambodsja.

Wafa Yassir [68] ble født i Libanon, dit familien hennes kom som flyktninger fra Jaffa etter fordrivelsen fra Palestina i 1948. Da Norsk Folkehjelps norske team i Libanon ble evakuert i 1984, kalt hjem av Utenriksdepartementet på grunn av borgerkrigen i landet, ble Wafa bedt om å overta ledelsen. Det var en stor oppgave for en 30-åring.

HEGE LILLEHEIL HORSBERG, avdelingsleder Marked og Kommunikasjon i Norsk Folkehjelp [tekst]

NORSK FOLKEHJELP LIBANON [foto]

Den politiske situasjonen i Libanon var svært komplisert på den tiden, og aller vanskeligst var det for folk i de palestinske flyktningleirene. De var opprørt og ulykkelige etter at PLO hadde blitt tvunget til å forlate Libanon to år tidligere, og livredde på grunn av massakrene i leirene Sabra og Shatila i september samme år, der 1500 palestinere ble drept, forteller Wafa.

– Mange var traumatisert etter å ha mistet så mange slektninger. De fleste opplevde at boligene deres ble totalt eller delvis ødelagt.

Etter at PLO dro, forsvant alle de sosiale institusjonene som skulle yte tjenester til palestinerne. Ikke bare ble de stående uten politisk dekning og ledelse, de mistet også alle støtteordninger og former for humanitær hjelp.

– Tenk deg den desperasjonen flyktningene følte på den tiden, sier Wafa. – De levde på kanten av samfunnet og i en fiendtlig atmosfære. Jeg snakker ikke om reaksjoner fra det libanesiske folket, fordi mange av dem var veldig støttende og solidariske med palestinerne. Men regimet, regjeringen. Og ikke minst hæren, som var fiendtlig innstilt til palestinerne og kontrollerte alt som skjedde – også hvem som fikk bevege seg ut av og inn i leirene. Mange palestinere ble arrestert.

I denne vanskelige situasjonen var Norsk Folkehjelp på plass med humanitær hjelp.

Palestiner og folkehjelp

PRIMUS MOTOR: Gjennom tretti år bygde Wafa Yassir opp Norsk Folkehjelps tilstedeværelse i Libanon, alltid i solidaritet og med respekt for det palestinske folket.

– På rett plass til rett tid, må jeg si. Støtten til disse demoraliserte og underprivilegerte menneskene var en veldig viktig form for solidaritet med det palestinske folket, understreker Wafa.

ÅPNET DEN FØRSTE SKOLEN. Norsk Folkehjelp etablerte sitt kontor inne i Shatila-leiren. For Wafa – som hadde levd hele sitt liv utenfor leirene – var det en stor forandring å tilbringe hele arbeidsdagen i en flyktningleir.

– Jeg var jo ikke så kjent der, men folk var

veldig vennlige og tok godt imot meg. Noen sendte mat til meg på kontoret. I selve jobben startet jeg fra bunnen av. Det fantes ingen systemer. Jeg begynte å bygge organisasjonen litt etter litt, og jeg fikk god bruk for den erfaringen jeg hadde fra FN, sier hun.

Livet var ikke enkelt for ungdommene i leiren som hadde begrenset bevegelsesfrihet og lite å ta seg til. Derfor dukket ideen opp om å åpne en yrkesskole for å nå fram til og engasjere disse unge menneskene.

– Aller vanskeligst var det kanskje for de

HEDER OG ÆRE: Da Norsk Folkehjelps Libanonkontor i høst feiret 40 års tilstedeværelse i Libanon, var Wafa Yassir en selvskreven hedersgjest. Fra venstre Seksjonsleder Trude Falch, generalsekretær Henriette Westhrin, Wafa Yassir og landdirektør Simon Weatherbed.

unge mennene. Tanken var at yrkesopplæringen skulle bidra til å holde dem borte narkotika og forebygge at de ble stadig mer desperate. Innen en måned etter at jeg var på plass åpnet vi den første skolen i Shatila. På selveste 1. mai, smiler Wafa.

Dette var den første skolen i Shatila, etablert gjennom et felles yrkesopplæringsprogram med UNRWA – FNs hjelpeorganisasjon for palestinske flyktninger.

– Da vi uteksaminerte de første studentene, kom direktøren for UNRWA og delte ut vitnesbyrdene. Det hjalp å ha UNRWA om bord. I desember åpnet vi den andre skolen i leiren Bourj el-Barajneh.

ALLTID PALESTINER. I 1986 ble Wafa Yassir formelt ansatt som Norsk Folkehjelps landdirektør i Libanon, eller stedlig representant som det het den gangen.

– Norsk Folkehjelp ga meg denne gylne muligheten til å sette ideene mine ut i livet. De sa: «Du har ideene, vi gir deg pengene, og du gjennomfører». Det var himmelen for meg. Og jeg var så ivrig; i den alderen vil du forandre, vet du, du har masse energi og et uendelig mot.

Og det trengtes, forteller Wafa. På den tiden var det stadig bombing og beskytning mellom Øst- og Vest-Beirut, og sikkerhetssituasjonen var ekstremt dårlig.

– Men i den alderen er du ikke redd. Du er ikke redd for skuddvekslinger eller andre

FEIRING: Kollegaer som jobber i Norsk Folkehjelp Libanon i dag, tidligere kollegaer og representanter fra partnere hadde møtt opp for å hedre Wafa Yassirs innsats og organisasjonens 40 år i Libanon.

trusler. Nå ville jeg nok ikke ha vært i stand til å gjøre det samme, sier Wafa ettertenksomt. – Nå tenker jeg meg om for hvert skritt jeg tar. Jeg var også politisk aktiv og jeg forsto situasjonen. Derfor lyktes jeg i jobben.

Selv om Wafa ble født og hadde bodd hele livet i Libanon, forble hun palestinsk og statsløs, uten pass, til hun giftet seg med en libanesisk mann.

– Da jeg fikk det libanesiske passet i 1995, ble livet og jobben litt lettere. Som palestinsk flyktning er det ikke alltid lett å reise, for eksempel for å delta i samlinger i yrkessammenheng, spesielt i arabiske land.

SOLIDARITET I PRAKSIS. Den unge, politisk aktive Wafa Yassir fant seg raskt til rette i

Norsk Folkehjelp, og ble imponert over Norsk Folkehjelps verdier og visjonen Solidaritet i praksis.

– Å ha solidaritet med folket er mye mer enn å gi humanitær hjelp. Norsk Folkehjelp var solidarisk med den palestinske saken – en politisk solidaritet som jeg likte og respekterte. Det var noe som vi ikke så fra noen andre hjelpeorganisasjoner på den tiden. Det gikk rett inn i hjertet mitt, og nå – som pensjonist – bærer jeg fortsatt med meg Norsk Folkehjelps verdier og prinsipper. Denne versjonen av Wafa du ser nå er formet av det norske samfunnet og av Norsk Folkehjelp, smiler hun.

– Det er mange som framhever at du har en fantastisk evne til å kommunisere med alle og bygge nettverk. Hvor kommer det fra?

– Jeg ble oppdratt av en far som oppmuntret meg til å være politisk aktiv og engasjere meg i samfunnet. Han var politiker i Palestina, og han pushet meg. Det var opplagt at jeg ønsket å jobbe for og bli bedre kjent med folket mitt.

– Og du har til og med fått en pris for innsatsen?

– Ja, jeg fikk en sølvmedalje fra The Landmine Action Center. De fortalte meg at Norsk Folkehjelp var den første organisasjonen som jobbet med dem i et likeverdig partnerskap. Jeg fikk tilbakemeldinger om at Norsk Folkehjelp var annerledes enn alle andre givere fordi vi hadde en åpen dialog om hvilke behov organisasjonen hadde og ikke minst om veien videre.

DETTE ER NORSK FOLKEHJELP. Kan Wafa gi noen gode råd om hvordan Norsk Folkehjelp kan videreføre sitt solidaritetsarbeid i Libanon?

– Først og fremst må det Norsk Folkehjelp som jeg kjente fra begynnelsen i Libanon på åttitalle fortsette å hegne om verdiene sine, om den politiske solidariteten. Går vi bort fra den, mister vi vår identitet. Jeg husker den gamle fagforeningsmannen og styreleder Harald Øveraas som kom til Libanon, han viste dette. Hvis vi holder på solidaritetstanken, jobber med likestilling og menneskers menneskeverd, tror jeg at vi vil finne veien videre. Norsk Folkehjelp pleide å sende inn forslag til Utenriksdepartementet om å tillate palestinske ledere og aktivister å delta på internasjonale toppmøter og forumer i hele verden slik at de kunne la sin stemme bli hørt. Dette er Norsk Folkehjelp.

Innsats for grasrota

Etter 35 år i Norsk Folkehjelp er fersk pensjonist Per Ranestad [67] krystallklar i sitt budskap:
– Veldedighet skaper avhengighet, mens solidaritet gir verdighet.

TEKST: SISSEL FANTOFT [tekst]
ELLEN JOHANNE JARLI/PRIVAT [foto]

Bistand er et begrep med bismak for Per Ranestad.

– Jeg er kritisk til oppfatningen om at Norge må øke bistanden til to prosent av brutto nasjonalprodukt. Kvalitet er viktigere enn kvantitet, mener han.

Derfor er Per også opptatt av at Norsk Folkehjelp ikke bør ha som mål å vokse, men heller å satse på de riktige prosjektene.

– Veien til helvete er brolagt med gode intensjoner, og vi må passe på at solidaritetsperspektivet ikke forvitrer og blir til veldedighet. Da ender vi opp med å miste kjerneverdiene våre av syne, fastslår han.

Dugnad er slett ikke et særnorsk fenomen, slik mange tror.

– Det finnes overalt, men solidaritet mellom folk er vanskeligere i dag fordi individualismen har fått så sterkt fotfeste. Det er en utfordring både for Norsk Folkehjelps lokallag og i det internasjonale arbeidet. Derfor mener jeg at rekruttering kanskje er det aller viktigste vi driver med. Det er begrenset hvor mye av våre kjerneverdier som kan tilregnes gjennom opplæring – solidaritetstanken er noe man nesten bør ha innabords før man begynner å jobbe her, sier han.

UVENTET KARRIERE. Per vokste opp i Stavanger, og flyttet til Bergen for å studere. Han ble raskt engasjert i Chileaksjonen, en solidaritetsgruppe som ble opprettet etter at president Salvador Allende ble styrtet i et militærkupp i 1973.

– Jeg var nysgjerrig på begrepet frigjøringssteologi, som handlet om at radikale kristne i Chile ble sosialister. Det endte med at jeg skrev hovedfagsoppgave i historie om marxister og kristne i Chile, forteller han.

En av veiledere for hovedoppgaven var Einar Sandved, som sto bak etableringen av Norsk Folkehjelps engasjement i Latin-Amerika. Da oppgaven var levert var Pers plan å bli lærer, men tilfeldighetene ville det annerledes.

– Jeg var på jakt etter en bestemt artikkel som jeg visste at Einar hadde, så jeg ringte ham og ble invitert til kontoret hans for å hente den. Tre dager senere hadde jeg min første arbeidsdag i Norsk Folkehjelp, forteller han.

Snart ble det fast jobb, og bortsett fra to

år i Fafo på 1990-tallet har Per vært ansatt i Norsk Folkehjelp siden 1985, frem til han gikk av med pensjon i slutten av september.

– Norsk Folkehjelp er den beste arbeidsplassen jeg kunne hatt for å få gjøre det jeg tror på. Et av de største privilegiene i jobben er alle relasjonene jeg har fått gjennom mange år – å treffe representanter for ulike grupperinger og organisasjoner igjen og igjen er noe som virkelig gir motivasjon, fastslår han.

Organisasjonen har vært preget av tillitsbasert ledelse.

– Jobbe var å fokusere på samarbeidspartnerne ute, og vi ble inspirert til å yte vårt beste. Med et stadig sterkere fokus på sentraliserte kontrollfunksjoner og dokumentasjonsteknologi – og på økonomisk vekst – mister vi tillit som grunnlag for relasjonene innad i organisasjonen og til våre samarbeidspartnere. Jeg tror dessverre at vi blir smittet av den samme epidemien – New Public Management – slik vi hører om det fra helse- og skolesektoren. Det er en utfordring for Norsk Folkehjelps solidaritetsarbeid, mener Per.

KLAMPEN I BÅNN. Per har tilbrakt store deler av karrieren som representant for Norsk Folkehjelp i Latin-Amerika, og har bodd blant annet i Chile, Guatemala, Nicaragua og Ecuador. Kona Hanne og barna var også med når Per reiste ut – yngstedatteren Marta ble faktisk født i Chile i 1992.

KAMP MOT FASCISMEN: Per holder opp et bilde fra den spanske borgerkrigen med hospitalet i Alcoy i 1937 og leger og helsearbeidere fra arbeiderbevegelsens Spaniahjelpen – arbeiderbevegelsens første store internasjonale solidaritetsaksjon.

PROTESTTOG: Bilde tatt av Aftenposten 11. september 1984 viser Per i demonstrasjonstog mot militærdiktaturet i Chile, med eldstedatteren på skulderen.

– Da vi skulle flytte til Santiago i 1990 reise jeg i forveien for å skaffe leilighet og utstyr. Den dagen Hanne og ungene skulle komme var jeg så opptatt med å skru sammen senger at jeg glemte tiden. Plutselig skjønte jeg at jeg var sent ute, så jeg kastet meg i bilen og kjørte med klampen i bånd. 500 meter fra flyplassen ble jeg stoppet av en politimann som ba om dokumenter. Jeg bladde opp NAFs godkjenning av internasjonalt førerkort – på kinesisk – og ble vinket videre. Han så nok hvor fortvilet jeg var, minnes Per.

På parkeringsplassen utenfor flyplassen ventet Hanne med de tre år gamle tvillingene Erling og Karen på bagasjetralla.

– Jeg har hatt dårlig samvittighet i alle år for at jeg ikke var der og tok imot dem, sier Per.

Oppholdene ute har preget familien siden.

– Det har gjort oss ekstra sammensveiset, og gitt oss mange gode minner. Selv om jobben min var veldig tidkrevende stortrivdes vi, og det var helt forferdelig da vi brøt opp og reiste fra Chile. Barna kunne norsk, men de var nok ganske alene om å knote på et sunnmørsk med gamle uttrykk og med chilensk aksent, forteller Per.

SOSIAL BEVEGELSE. Å etablere et tillitsforhold med samarbeidspartnere har alltid vært grunnleggende for Per.

– Selv om vi er fagbevegelsens humanitære solidaritetsorganisasjon betyr ikke det at vi kan tvinge frem trepartsmodellen i andre land. Den norske arbeiderbevegelsen har heller aldri akseptert diktat utenfra. Når vi innleder nye prosjekter ute, er det aller viktigste hvem vi samarbeider med – deretter kan vi begynne å snakke om hva de gjør, mener han.

Augusto Pinochets militærdiktatur førte til stor undertrykkelse og arbeidsløshet blant mange av innbyggerne i Chile.

– Organisasjoner var knekt, og mange steder var nøden så stor at en aktivitet kalt fellesgryter, som tidligere var vanlig ved streik og lockout, ble tatt i bruk igjen. Folk tok med det de hadde av råvarer og laget mat i fellesskap. Det bidro til samhold og fellesskapsfølelse i nabolag over hele Chile, forteller Per.

Begrepet «atomisering» illustrerer utviklingen i Chile under diktaturet: Den nyliberalistiske økonomien ødela de sosiale koblingene slik at folket ble mer splittet og isolert.

– Frykt er smittsomt, men det er også mot! Når folk samlet seg rundt fellesgrytene innså de at det var diktaturet som var skyld i elendigheten, og ikke de selv. Ved siden av matgrytene oppsto det fellesaktiviteter som barnehager, håndarbeidsgrupper, snekker-

verksted og dansegrupper, i tillegg til politiske diskusjoner, sier han.

Norsk Folkehjelp innledet et samarbeid med en fellesgrytegruppering i et gammelt kullgruvedistrikt i Sør-Chile.

– Jeg har holdt kontakten med dem i alle år siden, og sett hva som har kommet ut av deres engasjement – fellesgrytene ble etter hvert en sosial bevegelse med stor lokal innflytelse. For meg er dette en historie om at den eneste veien fremover er å støtte lokale organisasjoner, og ikke nødvendigvis med penger – gir du for mye kan du risikere å voldta en organisasjon, understreker Per.

NATTLIGE SAMTALER. Over hele Latin-Amerika vokser de store byene planløst. Året etter at den demokratisk valgte presidenten Patricio Aylwin hadde overtatt makten i Chile i 1990 okkuperte 900 familier et stort område i utkanten av Santiago.

– De kalkulerte med at den nye regjeringen ikke ville våge å bruke militæret mot dem, satte opp teltene sine og flyttet inn. Mange av dem var bygningsarbeidere, og de stikk ut tomter og klargjorde dem for boliger, forteller Per.

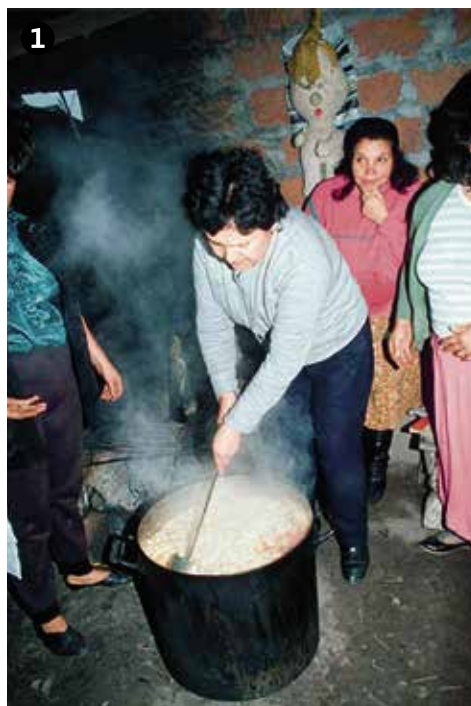
En lørdagsnatt koblet okkupantene seg til det offentlige vann- og kloakkanlegget, og mandag morgen marsjerte de ned til kommunekontoret for å registrere seg og betale avgifter.

– Det var rett og slett en sniklegalisering av en ulovlig okkupasjon. Okkupantene var livredde for alle som kom utenfra, enten det var politiske partier eller lokale NGO-er. Vi kjente noen som hadde litt kontakt med gruppen, og fikk komme på besøk en sen kveld for å snakke med lederne. Det ble den første av veldig mange samtaler i årene som fulgte, forteller Per.

Gruppen spurte aldri om økonomisk støtte, men ville gjerne snakke om situasjonen og erfaringer fra andre land.

– De tok det som politisk skolering og ledertrening. Deres mål var å presse myndighetene til å gi dem sosiale boliglån. Hvis vi hadde gitt dem penger ville dette bare blitt en isolert øy av okkupanter som fikk bygd egne boliger – uten at metoden ville spredt seg til andre steder, forklarer Per.

RØRENDE MØTE. Reiulf Steen var Norges ambassadør til Chile, Peru og Ecuador på begynnelsen av 1990-tallet.

1. Fellesgryte Coronel. **2.** 1. mai 1988 i Coronel. **3.** Reiulf Steen på jordokkupasjonen.

– Jeg fikk i stand et møte mellom ham og lederne for okkupantene, og blir alltid rørt når jeg tenker tilbake på den kvelden. Okkupantene fortalte hvordan de hadde tatt seg ulovlig til rette, og Steen lyttet mens han smattet på pipa. Til slutt ga han dem et råd: «Ikke stol på folk utenfra, men skap deres egne politikere». Hele gjengen fikk tårer i øyene, for det var jo akkurat det de gjorde! Det var sterkt for dem å oppleve støtte fra en norsk ambassadør som selv hadde bakgrunn fra arbeiderbevegelsen, forteller Per.

Året etter besøkte bistandsminister Kari Nordheim-Larsen Chile, og dro blant annet til den okkuperte bosetningen i Santiago.

– En av lederne der fortalte at de trengte støtte for å kjøpe inn materialer til å bygge en barnehage, fordi da ville kommunen bli nødt til å tilby gratis formiddagsmat til barna. Nordheim-Larsen kunne selvsagt ikke love noe der og da, men i bilen på vei tilbake forsikret hun meg om at pengene ville komme uka etter. Dermed var den norske regjeringen med på å sniklegalisere den ulovlige bosetningen gjennom bistandsmidler – de første pengene okkupantene hadde spurt om, sier han.

Norsk Folkehjelp forvaltet pengene på vegne av okkupantene.

– De fikk tildelt en pott med penger hver uke, og kom tilbake med kvitteringer på

materialene de hadde kjøpt. Dermed kunne vi legitimere at pengene ble brukt korrekt, forteller han.

PÅ GAMLE TOMTER. Ni år etter at okkupantene satte opp teltene sine, sto boligene klare.

– De fikk et kollektivt lån og bygde hus i høy kvalitet. President Rocardo Lagos sto for den offisielle åpningen i 2000, minnes Per.

Selv om Norsk Folkehjelp hadde vært en sentral støttespiller for okkupantene siden starten, ga de aldri en krone i bistand til boligbyggingen.

– Den eneste kostanden for Norsk Folkehjelp var personalutgifter for all tiden vi brukte gjennom mange år. Det viser at noen ganger kan den beste bistanden realiseres kun ved bruk av administrative utgifter, fastslår Per.

Det første Per skal gjøre når han bli pensjonist er å nyte tid med familiens yngste tilskudd, barnebarnet Jakob på fire måneder.

– Deretter setter Hanne og jeg kursen mot Chile. Vi skal blant annet besøke kullgruvedistriktet i Sør-Chile hvor fellesgryteprosjektet fant sted, og boligområdet i Santiago som startet som en okkupasjon. Jeg gleder meg til å reise tilbake og treffe igjen gamle kjente. Det blir nesten som å komme hjem, sier Per Ranestad.

Etter 31 år i Norsk Folkehjelp:

En hedersmann går fra borde

Néstor Napál [68] er et kjent ansikt for mange folkehjelpere i Norge. En god og prinsippfast kollega gjennom tre årtier, nesten årlig på samlinger i Oslo-området med kolleger fra hele verden. Néstor har også besøkt mange av Norsk Folkehjelps lokallag, og møtt alle LO-forbundene som gjennom årene har støttet arbeidet vårt i Latin-Amerika.

INGER SANDBERG [tekst]
LUDVIG GUNDERSEN [foto]

I sommer ble Néstor pensjonist. I september var han i Norge for å ta farvel med organisasjonen han har arbeidet trofast for i så mange år.

EN DRAMATISK LIVSREISE. Néstor er født i 1954 i en middelklassefamilie i byen La Plata i Argentina, med to eldre søstre. Han studerte økonomi på universitetet da de militære begikk statskupp i 1976. Néstor ble politisk aktiv mot diktaturet og måtte gå under jorda i Patagonia, helt sør i landet. Her hørte han via venner at politiet var ute etter ham, og i 1978 måtte han flykte fra hjemlandet.

– Etter hvert kom jeg til Bolivia. Men i 1980 var det statskupp der også, et kupp som ble aktivt støttet av diktaturet i Argentina. Jeg arbeidet da som økonom i hovedstaden La Paz, og måtte forlate Bolivia i løpet av 24 timer. Det var veldig dramatisk å måtte flykte fra et diktatur for andre gang! Jeg brukte et halvt år med buss og tog på å komme meg nordover til Nicaragua. Dit kom jeg i desember 1980, og har bodd der siden.

FRA DIKTATUR TIL REVOLUSJON. I Nicaragua hadde Somoza-familien sittet med makten siden 1936. I 1972 ble hovedstaden Managua rammet av et stort jordskjelv. 10 000 døde, ►

PENSJONIST: Gjennom 31 års arbeid for Norsk Folkehjelp i Mellomamerika, har Néstor Napál satt spor etter seg.

og 80 prosent av byens kommersielle bygninger ble ødelagt. Den allerede styrtrike diktatoren Somoza strammet sitt økonomiske grep om byen via gjenoppbyggingen. Dette førte til økt motstand mot regimet og en sterkere folkelig støtte til FSLN, den sandinistiske frigjøringsfronten. Det utviklet seg

til en blodig borgerkrig, og diktaturet slo stadig hardere ned på opposisjonen.

I 1979 styrte FSLN det USA-støttede diktaturet i Nicaragua, der den forhatte Somoza-familien hadde holdt landet i et jerngrep i årtier. Opprøret førte til at sandinistenes leder Daniel Ortega dannet en mid-

lertidig regjering i juli 1979. Diktaturets ledere flyktet til USA og senere til Paraguay. Sandinistene ble forsøkt nedkjempet av CIA-støttede Contras, som var bevæpnede, kontrarevolusjonære grupper med baser i nabolandet Honduras. I grenseområdene var det blodige sammenstøt i flere år.

– På tross av konflikten med Contras var stemningen i Nicaragua full av håp. Alt var veldig intenst, og jeg minnes mange vakre øyeblikk fra denne perioden, forteller Néstor.

– På 1980-tallet arbeidet jeg som økonom for den sandinistiske regjeringen, primært med småskalaindustri, jordbruk og flere av landets aktive sosiale organisasjoner.

Men borgerkrigen innebar høy inflasjon, mange drepte og synkende støtte til sandinistene og regjeringen til Daniel Ortega, den gang en progressiv president. I 1990 tapte Ortega valget for en koalisjon fra høyresiden.

– Dette kom komplett overraskende på oss på venstresiden. Vi måtte stoppe opp og analysere alt på nytt, sier Néstor.

Det er et sørgelig paradoks at den samme Ortega stadig er president i Nicaragua, men nå i rollen som en eneveldig og ganske så høyreekstrem diktator.

NORSK FOLKEHJELP I NICARAGUA. Tidlig på 1980-tallet startet Folkehjelpa med bistand til Nicaragua, fra 1985 med chileneren Luis Quezada som programleder. – Med sandinistenes fall kunne Norsk Folkehjelp tilby meg et meningsfylt arbeid, sier Néstor. – Jeg ble ansatt i 1991. To år senere, med Quezada tilbake i Chile, ble jeg landsjef i Nicaragua. I 1996 fikk jeg også meningsfylte oppgaver med Norsk Folkehjelps program på Cuba.

– Ser du Norsk Folkehjelp som en unik organisasjon?

– Nei, neppe unik, men likevel spesiell i den forstand at dere tilbyr en langt større selvstendighet enn mange andre bistandsaktører, primært hva gjelder både *hvem, hva og hvor* et utekontor kan velge sine partnere i det enkelte programland. Min erfaring tilsier at varige endringer må komme nedenfra. Derfor gir det mening at Norsk Folkehjelp prioriterer støtte til små, demokratiske organisasjoner og ikke til store, topptunge og byråkratiske organisasjoner. Det er også klokke politikk å ikke overføre altfor store pengesummer til hver samarbeidspartner.

– Riktignok har det vært ulike rådende vinder fra Norad og Folkehjelpas hovedkon-

← **FAGBEVEGELSEN:** Néstor håper Norsk Folkehjelp beholder forankringen til fagbevegelsen i årene som kommer. Her diskuterer han med Carine Jaquet fra Norsk Folkehjelp Myanmar.

tor i løpet av de 31 årene jeg har hatt en norsk arbeidsgiver. Men friheten til å velge våre egne lokale samarbeidspartnere har vi beholdt på utekontorene. Dette har vært et stort privilegium, sier Néstor.

EN KOLLEKTIVT ORIENTERT ORGANISASJON MED Plass TIL INDIVIDET.

– Min erfaring er at Norsk Folkehjelp har gitt rimelig armslag til sterke enkeltpersoner og deres mulighet til å prege arbeidet. Selv har jeg hatt uvurderlig hjelp og støtte av min mangeårige kollega og gode venn Per Ranestad, som var både stedlig representant og senere regionaldirektør for Norsk Folkehjelp i Latin-Amerika. David Bergan har jeg også hatt et nært samarbeid med over mange år.

Néstor understreker betydningen av å dele felles verdier. For ham er dette mer enn tomme ord, og gir et eksempel: – Da Norsk Folkehjelp startet et forsiktig arbeid på Cuba, opplevde jeg at hovedkontoret i Oslo viste stor forståelse og respekt for de åpenbare forskjellene mellom Cuba og Norge, både historisk, sosialt og politisk.

– Hva anser du som de største endringene i organisasjonen gjennom dine 31 år i Norsk Folkehjelp?

– En klart positiv endring er en partner-skapstilnærming til arbeidet. Det må være våre partnere og ikke Norsk Folkehjelp selv som må ha sjåførrollen i samarbeidet. Jeg

har erfart at dette rent faktisk innebærer en vesentlig forskjell i det daglige arbeidet på bakken. Våre lokale partnere sier ofte at denne tilnærmingen er viktig for dem.

– For meg er det imidlertid negativt at Norsk Folkehjelp nå har vokst seg så store. Tidligere hadde organisasjonen en klarere politisk profil enn i dag. Selvsagt er jeg klar over mange store endringer i hele bistandsverdenen. Noe av Folkehjelpas arbeid er også ukjent territorium for meg, som deler av mine- og eksplosivarbeidet. På 1990-tallet var organisasjonen vesentlig mindre, men også mer sammenhengende og tydeligere. Det er bra at det har blitt 'mer orden i sysakene', men ikke like bra at mye av arbeidet i Oslo nå framstår langt mer byråkratisk og regelstyrt. Ja, selvsagt er både kontroll og rutiner nødvendig, men de senere årene har jeg savnet en bredere politisk debatt når vi møtes i Oslo. Det er en unik anledning når programledere og landdirektører fra hele verden samles i Norge.

– BYGG PÅ FORTSATT TILLIT! Néstor Napál håper det bærende prinsippet for Norsk Folkehjelps globale arbeid vil fortsette å være tillitsbasert. – Da mener jeg tillit både i en politisk forstand og gjennom å opprettholde Folkehjelpas verdier og uttalte mål. Jeg tror mer på et arbeid som går fra grasrota og opp til toppene enn fra toppene og ned – better

bottom up than top down. I Latin-Amerika er det en lang tradisjon for å tro at *alt* kommer ovenfra, men dette er jo rent faktisk ikke tilfelle! Alle land trenger statlige strukturer, men en stat kun basert på makt vil aldri være til folkets gode. Ethvert folk må ha gode kontrollmekanismer overfor sine statlige institusjoner.

– Hva ønsker du for Norsk Folkehjelp og for deg selv i årene som kommer?

– Jeg håper inderlig dere beholder forankringen i den norske fagbevegelsen! Å møte norske tillitsvalgte har vært veldig lærerikt. I dag blir alt humanitært arbeid utsatt for mye press fra store, internasjonale selskaper. Jeg håper Norsk Folkehjelp beholder en tydelig politisk profil og ikke prøver å bli politisk nøytrale. I en verden som stort sett utvikler seg i negativ retning, vil dette bli stadig viktigere, understreker Néstor.

Livet som pensjonist i et fattig, konflikt-rammet og turbulent Nicaragua vil nødvendigvis arte seg annerledes enn livet for pensjonister i et rikt og rolig Norge. Men Néstor har mange planer, han vil være en aktiv bestefar, han har to døtre og tre barnebarn. Kanskje vil han også reise mer sammen med kona.

– Kanskje dere ser oss igjen, for Nord-Norge står høyt på ønskelista vår, smiler Néstor.

Ivar Christiansen til minne

Ivar Christiansen begynte i Norsk Folkehjelp i april 1989, og ble hos oss i 27 år til han gikk av med pensjon i september 2016. Han var en viktig og markant skikkelse i Folkehjelpa – det meste av tiden som kommunikasjonssjef.

Ivar var sentral i å drive fram og bygge opp vårt informasjons- og kommunikasjonsmiljø, og bidro gjennom det til å løfte og modernisere Norsk Folkehjelp til å bli til en av landets største humanitære organisasjoner. Han hadde et enormt nettverk, og var ikke først og fremst opptatt av å profilere seg selv; han skjøv bevisst unge fagpersoner fram i mediene. Det viktigste for han var at Norsk Folkehjelps arbeid – både nasjonalt og internasjonalt – ble godt kjent.

Ivar hadde et sterkt engasjement for vårt internasjonale arbeid, kanskje særlig i Sør-Sudan og Latin-Amerika. Det er mange av oss som husker bildet av en jublende Ivar på tribunen i Juba 9. juli 2011, den dagen Sør-Sudan endelig var blitt et eget land. Der hadde han vært med hele veien, og innsatsen hans fikk stor betydning for det arbeidet Folkehjelpa gjorde og fortsatt gjør.

Da Norsk Folkehjelp begynte med mine-rydding i 1992, var Ivar en god intern støttespiller og sterkt medvirkende til at organisasjonen ble verdensledende i dette uvanlige arbeidet. Det veldig få vet er at han også var meget sentral i det politiske arbeidet med å få forbudslinja mot landminer vedtatt på Arbeiderpar-

FOTO: HENRIK STABELL

tiets landsmøte i 1996. Dette preget hele prosessen fram mot mineforbudet i 1997.

Ivar var også med på å sette opp land-programmet i Kosovo etter krigen i 1999, og ble for en periode landdirektør der.

Som person var Ivar alltid et midtpunkt i festlig lag, alltid på dansegulvet eller i sofaen med gitaren. Repertoaret strakte seg fra arbeidersanger til amerikanske rockesvisker.

Ivar var en av våre beste historiefortellere, og han holdt utallige foredrag om Folkehjelpa i en rekke sammenhenger – ikke minst i egen organisasjon og i

fagbevegelsen over hele landet. Her var han uovertruffen og morsom, og kunne historien på rams. Da vi bestemte oss for å skrive ned vår historie til 75-årsjubileet, fikk Ivar ansvaret for å holde i det. Forfatteren Tor Viksveen oppsummerte Ivars rolle ganske godt i forordet: «Mest av alt takker jeg Ivar Christiansen, mangeårig informasjonssjef og sentral medarbeider i folkehjelpen på de fleste nivåer. Han vet omtrentt alt om organisasjonen. Med sine store kunnskaper og sin assistanse har han vært rett og slett vært uunnværlig.»

Disse ordene kan vi gjøre til våre egne. Norsk Folkehjelp har enormt mye å takke Ivar Christiansen for, og vi lyser fred over hans minne.

På vegne av Norsk Folkehjelp
Per Nergaard, assisterende generalsekretær

Vi var kolleger med Ivar Christiansen i Norsk Folkehjelp på 1990- og 2000-tallet. I mange år var Ivar sjefen vår i daværende Informasjonsavdelingen, etter hvert Kommunikasjonsavdelingen.

Ivar var i Norsk Folkehjelp for siste gang 20. september, på sin egen 73-årsdag. Ivar kom til avskjed for vår mangeårige kollega Per Ranestad, men måtte gå tidlig til kreftbehandling. Det sier mye om Ivar at han kom likevel.

Alle mennesker vi møter etterlater et rom inni oss – lite eller stort, men et rom forbeholdt kun den personen. Ivar fikk mange varme minneord og nekrologer, som viser at han etterlot et stort og fargerikt rom i mange mennesker.

I den gamle Informasjonsavdelingen var vi like gode til å diskutere som til å feste, ofte med sjefen Ivar som naturlig midtpunkt. Vi delte både arbeidshverdager og lystige lag – med gitar og sang, tut og kjø, futt og fart, latter og heftige debatter. Ivar hadde en nærmest vulkansk energi. Han var karismatisk, men ikke alltid like diplomatisk. Det kunne også være kontroverser i hans kjølvann. Imidlertid er det ikke enighet, men *uenighet* som driver verden framover. De fleste av Ivars nære kolleger opplevde at han tålte saklig uenighet. Han turte å ansette unge, flinke folk, som han viste tillit og ga stort ansvar.

Ivar hadde politiske verv og lederposisjoner blant annet i Oslo Arbeiderparti, Kjelsås Idrettslag og det lokale Lions. I flere år spilte han ridder på hesteryggen i Maridalsspillet om middelalderen. Med kona bakpå en Harley Davidson kunne ferden gå fra kyst til kyst i USA eller opp Gudbrandsdalen til Jazzfestivalen i Molde. Ivar var sang- og musikkglad som få.

Helt til veis ende valgte Ivar å være positiv, med galgenhumor og optimisme – for dét gir et bedre liv, sa Ivar. Han smittet våre kolleger og partnere ute i verden med en oppriktig begeist-

FOTO: WERNER ANDERSON

ring over deres arbeid. Få, hvis noen, besøkte så mange av de landene Folkehjelpa arbeidet i som Ivar. Neppe noen av våre ledere besøkte like mange av våre lokallag i Norge. Tross mange lederroller beholdt Ivar interessen og respekten for grasrota. Han fikk ikke høydesyken, som ledere ofte lider av.

I vår kunne Ivar feire gullbryllup med sin Tove. De delte et aktivt liv helt fra de var tenåringer. De har to døtre og seks barnebarn, som Ivar var mektig stolt av.

Vi har mer av livet bak oss enn foran oss. Vi håper vi kan lære av Ivar å glede oss over livet så lenge vi kan, og bestrebe oss – på hver vår måte – i det små, kanskje også i det store, på å bety en merkbar forskjell i livene til andre mennesker.

Med din energi og ditt pågangsmot trodde vi du kom til å overleve oss alle. Slik ble det ikke. Takk for følget Ivar!

Inger Sandberg og Kirsti Knudsen

En av Sør-Sudans livsvik

For tre år siden endret livet til sørsudanske Mary Ayida Magdor seg totalt. Mens hun var hjemme og passet barna, ble mannen hennes drept av kvegtyver. Tryggheten i det å vite at hun ikke var alene om barneoppdragelsen og ansvaret for å sørge for mat til familien, forsvant denne skjebnesvangre dagen.

HILDA KLAVENESS [tekst]

MAREN GUNNARSON FALLET [foto]

Den politiske situasjonen i Sør-Sudan er svært komplisert. Verdens yngste land har hatt en tøff start siden det ble selvstendig 9. juli 2011. Bare snaut to år etter brøt det ut en borgerkrig mellom den sittende presidenten, Salva Kiir, og visepresident Riek Machar. At de kom fra to forskjellige etniske grupper – Kiir er dinka og Machar er nuer – gjorde ikke

GRØNNSAKSGRUPPE: Mary Ayida Magdor leder en gruppe på 30 kvinner som dyrker grønnsaker for å brøfå familiene sine og sende barna på skolen.

den etniske spenningen i landet noe mindre.

Det sørsudanske folket har siden levd med de voldelige konsekvensene av maktkampen, mange har mistet livet, og mange er drevet på flukt. Dagens yngre generasjoner har aldri opplevd fred.

Siden desember 2013 har anslagsvis 400 000 mennesker omkommet på grunn av vold, sykdom og mangel på mat. Rundt 4,3 millioner har blitt tvunget til å forlate sine hjem. Av disse har 2,3 millioner flyktet fra landet, mens over to millioner mennesker er internt fordrevne. De årelange konfliktene i landet har ført til at mer enn 8,9 millioner – to-tredeler av folket i Sør-Sudan – er avhengig av humanitær hjelp.

KRIG, VOLD OG NATURKATASTROFER. Det er mange og komplekse årsaker til at folk i Sør-Sudan må flykte, ofte flere ganger. Noen av de viktigste er borgerkrigen som begynte i 2013, vold mellom ulike lokale grupper, og tilbakevendende naturkatastrofer som flom og tørke. Disse faktorene, kombinert med stor spredning av farlige eksplosiver, uløste

land- og eiendomskonflikter og mangel på grunnleggende tjenester som skoler og helsetesentre ute i lokalsamfunnene, hindrer flyktningene i å returnere til sine hjem.

I 2018 signerte partene i den fem år lange borgerkrigen en fredsavtale, men det var først i 2020 det ble dannet et en skjør overgangsregjering. Målet er å gå fra å være avhengig av humanitær støtte til gjenoppbygging og gjennomføring av landets langsiktige utviklingsplaner.

I 2021 ble situasjonen i landet forverret igjen på grunn av fortsatt politisk ustabilitet og lokal vold, de sosiale og økonomiske konsekvensene av koronapandemien, og katastrofale flommer, der vann fra tidligere års flom ennå ikke har trukket seg tilbake før nye regnesonger setter inn. Og på toppen av alt har det blitt økte matvarepriser og inflasjon på grunn av krigen i Ukraina.

RIKT JORDSMONN. Mary Ayida Magdor er født og oppvokst i Cuiet i Sør-Sudan. Fylket ligger så å si midt i landet og er en del av delstaten Lakes State. Ifølge FNs organisasjon

SØR-SUDAN

- Norsk Folkehjelp driver programmer i delstatene Lakes, Jonglei, Central Equatoria og Western Equatoria.
- Norsk Folkehjelp har drevet programmer i Sør-Sudan siden 1986.
- Sør-Sudan ble selvstendig fra Sudan i 2011.
- Før selvstendigheten var Sør-Sudan i borgerkrig med regimet i Khartoum fra 1955 til 1972 og fra 1983 til 2005.

ktige matprodusenter

for ernæring og landbruk [FAO] bodde det over 200 000 mennesker i her i 2020.

Cueibet er, med sitt rike jordsmonn, perfekt for kvegdrift og dyrking av grønnsaker og korn. Nesten alle som bor i området er avhengig av jordbruk på en eller annen måte, og i dag er fylket såpass fredelig at småbøndene nærmest uforstyrret kan dyrke jorda. Det var ikke tilfelle for bare to år siden. Da var området preget av konflikter.

— Livet for kvinner var vanskelig; skulle du bare ut for å sanke ved, kunne du risikere at noen ville drepe eller voldta deg, forteller Mary.

Helt hverdagslige ting som å gå til markedet eller stelle i grønnsakshagen kunne være livsfarlig. Cueibet var preget av vold, og det var spesielt kvegtyverier og væpnede hevnaksjoner førte til at befolkningen ikke kunne utnytte det rike jordsmonnet. Matlagrene ble raidet, og mange av bøndene ble drept.

INNSATS SOM BEDRER FOLKSHVERDAG. Det har blitt satt i gang flere tiltak for å sørge for en tryggere hverdag for befolkningen i Lakes States. Blant annet har Norsk Folkehjelp bidratt til opprettelsen av fredskomiteer og fulgt opp med opplæring. Komiteene består av folk i lokalsamfunnet som har innflytelse, som lokale eller religiøse ledere.

Fredskomiteenes mål er å forstå dynamikken i samfunnet og hvilke faktorer som utløser konflikt. Når spenningen øker, rapporterer de til politiet, lokale høvdinger og Norsk Folkehjelp. Rapporteringen er svært viktig for å forebygge konflikter og hevnangrep som kan bli voldelige og noen ganger dødelige.

Medlemmene har blitt utstyrt med sykler og mobiltelefoner så de kan reise rundt til lokalsamfunnene og snakke med dem om viktigheten av fred. De dekker hele fylket, og takket være dem har antallet konflikter sunket betraktelig.

De fleste årsakene til konflikt er kvegtyveri og kjønnsbasert vold. Det kan være at noens datter har blitt gravid, og at familien planlegger å hevne henne. Ofte skjer det også ran langs veiene.

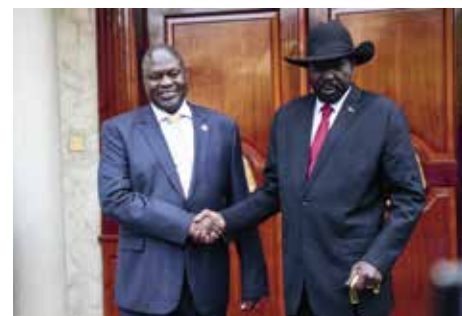
EN LYKKELIG VENDING. Tryggheten i livet forsvant da Mary mistet mannen sin gjennom ni år. Det var dessverre en følelse Mary kjente godt til fra før, for hun mistet sin mor i ung alder. I dagene etter at mannen hennes ble drept var Mary utrøstelig, men med støtte fra venner og familie forstod hun at hun måtte ta grep. Hun hadde tre barn som måtte få mat i magen.

I Sør-Sudan er det tradisjon at kvinnene går «i arv» om mannen dør, så broren til hennes avdøde mann ble nå en del av livet til Mary. Hun har fått to barn med ham, men er fortsatt alene om å forsørge dem.

Livet tok imidlertid en ny og lykkelig vending da hun med kjent med grønnsaksgruppa som hun i dag er leder for. Gruppa har fått hjelp av Norsk Folkehjelps samarbeidspartner GARD [Great Action for Relief and Development] med frø og opplæring i hvordan dyrke grønnsaker på best mulig måte. Det har skapt trygghet for rundt 30 kvinner og deres familier.

— Jeg elsker variasjonen av grønnsaker, spesielt melon og grønnkål og okra, sier Mary.

Selv eier hun tre grønnsakslapper der hun dyrker nok mat til seg selv og familien. Overskuddet hun får av avlingene selger hun videre på markedet. Det fører til at flere får tilgang

SKJØR FRED: Riek Machar og president Salva Kiir håndhilser etter en oppdatering av en allerede skjør fredsavtale. FOTO: UNMISS

til næringsrik mat, og at Mary dermed er en av Sør-Sudans mange livsviktige matprodusenter. Pengene hun tjener går til innkjøp av mat, geiter og kyllinger, og sukker som hun kan selge videre. Om noen i familien blir syke nå, har hun også råd til å kjøpe medisiner.

— Jeg blir oppmuntret av mulighetene som grønnsakslappene gir meg. For første gang kan jeg sende barna på skolen og kjøpe skoleuniform. Jeg kan også sørge for at barna får nok næring og to måltider om dagen, forteller Mary. Fembarnsmoren er takknemlig over å kunne være en del av grønnsaksgruppa som har bidratt til en lettere og tryggere hverdag for henne og barna.

MATVAREPRODUSENT: Mary og barna hennes får nå nok mat fra de tre grønnsakslappene hun har og det de ikke dyrker selv, kan hun kjøpe for det hun tjener på å selge grønnsaker på markedet.

DEKKER JORDA: Cristina dekker åkeren med planterester etter innhøsting. Jorddekket bevarer fuktighet, beskytter jorda mot den sterke sola og holder

Trygget barnebarnas fr med nye jordbruksteknik

Ugress unna. FOTO: VIOLA LUCAS

amtid ker

For småbøndene i Mosambik har vissent løv og kvister blitt det beste våpenet mot ekstremvær. Småbonden Cristina forteller om hvordan hun gikk fra å ligge våken om nettene, bekymret for hvordan hun skulle gi barnebarna mat, til en hverdag i nybygd hus og store nok avlinger til å kunne selge med overskudd på det lokale markedet.

LARS BARRETO DØNVOLD-MYHRE [tekst]

Sola steker i den lille landsbyen M'Pondo, langt ute på landsbygda i Tete. En lang dags arbeid virker nesten ikke forsvarlig i den kvelende varmen, men småbøndene her kan ikke ta seg fri selv om gradestokken viser 42. Her er det arbeid som må gjøres.

Småbonden Cristina er på vei ut på jordflekken sin. Hun har nettopp gjort ferdig innhøstingen av maisavlingene og skal nå så nye. I år har hun fylt en silo til randen med mais, nok til å både fø familien og selge på markedet. Slik har det ikke alltid vært.

– Det har vært veldig vanskelig. Noen år har jeg omtrent ikke hatt nok til å sikre at vi kan spise hver dag, og det har ikke vært noe igjen til salg. Det har ført til mange søvnløse netter, sier hun.

Cristina er 42 år og bestemor med eneansvaret for fire barnebarn. Foreldrene til barna måtte forlate landsbyen for å lete etter arbeid. Cristinas ektemann døde for noen år siden. Helt på egen hånd må hun sørge for at barnebarna ikke legger seg sultne om kvelden og at skolepengene blir betalt, slik at de kan fortsette utdanningen. For å få til dette er hun helt avhengig av gode avlinger.

– Det har vært tider hvor jeg har måttet be om hjelp til å dyrke og høste åkeren for at barna skulle få mat. Spesielt vanskelig er det når det er tørke, sier den 42 år gamle småbonden mens hun med bøydd rygg strør maisfrø over åkeren.

REGNTID HAR BLITT TIL SYKLONER. Mosambiks småbønder står overfor en rekke utfordringer i hverdagen. Her i Tete har tørke, fulgt av perioder med kraftig regn og flom, alltid stukket kjepper i hjulene for landbruket. Men med klimaendringene har tørkeperiodene blitt lengre, regntiden fører med seg sykloner og tropiske stormer, og småbøndene er helt

uforberedt på det nye ekstremværet. I tillegg har bøndene tviholdt på tradisjonelle jordbruksteknikker.

– I alle år har jeg brent planterester etter innhøsting. Det er slik det alltid har vært, selv om jorda ikke har blitt noe mer produktiv av det, forteller Cristina.

Når planterester brennes, går verdifullt materiale tapt. Men om man bruker det til å dekke åkerne etter innhøsting, gir det verdifull næring tilbake til jorda. Jorddekket bevarer nemlig fuktighet, beskytter mot sterk sol og holder ugresset unna. I tillegg gir det bedre beskyttelse mot vær og vind. Disse teknikkene, også kalt konserveringsjordbruk, har Cristina og flere tusen andre småbønder i Mosambik fått opplæring i av bondeorganisasjonen UPCT, partner av Norsk Folkehjelp.

– Det har vært helt utrolig å se resultatene. Avlingene mine har doblet seg. Nå har jeg nok til at barnebarna mine ikke går sultne til sengs, og jeg kan selge frøene på markedet for å betale skolepenger, sier Cristina stolt.

40 000 HAR FÅTT OPPLÆRING. Lusitano Fernando er programsjef for konserveringsjordbruk i bondeorganisasjonen UPCT, som er aktiv i fem distrikter i provinsen Tete. Over 40 000 småbønder i Mosambik fått opplæring i de nye teknikkene.

– Vi er utrolig fornøyd med resultatene, sier han. – Småbøndene opplever å høste tre til fire ganger mer enn da de brukte tradisjonelle metoder.

Fernando forteller at organisasjonen økte rekrutteringen av bønder da de så de store ødeleggelsene syklonen Idai forårsaket i 2019. 602 personer mistet livet, og flere tusen småbønder mistet alt det de eide.

– De nye jordbruksteknikkene kan ikke sikre småbøndene 100 prosent mot ekstremvær, men de kan minimere skadene. I tillegg ►

STOR AVLING: Etter at Cristina lærte seg nye jordbruksmetoder, har maisavlingen firedoblet seg og hun trenger ikke lenger være redd for at de fire barnebarna hun har eneansvaret for skal gå sultne. FOTO: VIOLA LUCAS

får bøndene nå en mulighet til å bygge seg opp et sikkerhetsnett, slik at de ikke behøver å starte helt på nytt om katastrofen skulle inntreffe.

UPCT har opprettet flere treningsfelt for bøndene, og ett av dem finnes her i M'Pondo. Ikke bare fungerer det som en opplæringsarena, her kan det også bekreftes at metoden faktisk fungerer. Cristina følger nøye med på samtalen, og Fernando ber henne ta en neve jord i hver hånd, en fra treningsfeltet som ikke er dekket til med planterester, og en fra åkeren hennes som er dekket til.

– Som du ser, på en dag som denne, er jorda fra treningsfeltet helt tørr, mens Cristinas jord er fuktig. Dette er teknikker som fungerer og som potensielt kan redde livet til småbondefamilier over hele landet. Det eneste vi trenger er videre finansiering, slik at vi kan utvidet programmet, sier Fernando.

BYGDE NYTT HUS. Det er tydelig at Cristina synes det er gøy å fortelle om de nye teknikkene. Opplæringen har ikke bare gitt henne sikrere tilgang til mat og økonomisk gevinst; den har også gjort noe med selvfølelsen hennes.

– Kom, så skal jeg vise dere noe!

Cristina tar oss med fra jordflekken sin, gjennom landsbyen og bort til en liten jordhytte med stråtak. Det virker som hele landsbyen har fulgt etter for å få med seg hva Cristina skal fortelle.

– Her pleide vi å bo. Det var veldig trangt, og disse husene tåler veldig lite. Vi var alltid redd for at det skulle rase sammen når det var flom, sier Cristina.

Like ved jordhytta står det et lite hus, bygd av murstein. Ved siden av er det en flettet stråsilø full av maiskolber.

– Og nå bor vi her. På grunn av de gode

resultatene jeg har fått ved å bruke den nye metoden, har jeg solgt så mye at jeg kunne kjøpe meg et hus. Det har jeg aldri hatt før!

Cristinas ansikt, som bærer preg av lange dager i sola, søvnløse netter og utallige bekymringer, stråler når hun viser hva hun har fått til. Hun blir samtidig litt flau og sjenert over at hun ikke klarer å skjule hvor stolt hun er. Enkle grep har ført til at Cristina og barnebarna har fått en tryggere og enklere framtid. Det som gjør henne ekstra glad er at hun nå får muligheten til å gi noe tilbake til lokalsamfunnet.

– Det er veldig gøy at jeg nå kan overføre kunnskapen til alle dem som hjalp meg da jeg hadde det vanskelig. Da kan nok flere etter hvert også bygge seg murhus, sier Cristina og ler.

Reiste sak mot guvernøren og vant åkeren sin tilbake

Da guvernøren i provinsen Tete i Mosambik forsøkte å okkupere bondesamfunnet til Filipe Fransisco Vize, var gode råd dyre. Med juridisk hjelp fra Norsk Folkehjelps partnerorganisasjon kunne 140 småbondefamilier reise sak og få området sitt tilbake.

LARS BARRETO DØNVOLD-MYHRE [tekst]

– Jeg er ikke bare trist, jeg er rasende. Dette er mennesker som egentlig skal beskytte oss, men som forsøker å ta fra oss alt vi eier, sier Filipe. Han er 69 år, far til 12 og småbonde i Tete.

Blikket er bestemt og stemmen hevet når han snakker om hva som skjedde i det lille bondesamfunnet like utenfor byen Tete. Hele livet har han bodd og jobbet her, og han er helt avhengig av jordstykket for å forsørge familien. For par et par år siden sto hele Filipes sikkerhetsnett i fare for å forsvinne i løse lufta. Guvernøren i provinsen spurte familiene som bor her om han ikke kunne få låne et lite stykke land til dyrene sine. Det skulle vise seg at han hadde helt andre planer.

– Plutselig en dag var det satt opp piggtrådgjerde rundt hele området. Det toppet seg da vi fant ut at guvernøren hadde forfalt et skjøte, og at vi alle stod alle i fare for å miste hjemmene våre og levebrødet vårt, forteller Filipe.

TOK OPP KAMPEN. Til sammen bor det 140 familier i dette området. Filipe er ikke alene om å være far til 12, noe som vil si at nærmere 1000 personer ble rammet av guvernørens okkupasjon.

– Hvordan kan vi føle oss trygge når til og med guvernører kun prioriterer sine egne interesser og gir blaffen i menneskene som bor her? Jeg arvet denne åkeren av faren min. Jeg har ikke noe annet. Denne åkeren er livet mitt, sier han.

Men småbøndene ga ikke opp uten kamp.

– ÅKEREN ER LIVET MITT: Filipe arvet åkeren av faren sin og har ikke noe annet. Derfor tok han og naboene opp kampen mot guvernøren som ville stjele jorda hans. FOTO: VIOLA LUCAS

De organiserte seg og tok kontakt med rettighetsorganisasjonen AAAJC, som gir juridisk bistand til blant annet bondesamfunn som står i fare for å bli okkupert. AAAJC representerte bøndene i en rettsak som varte i over ett år. I denne perioden hadde ikke bøndene tilgang til området. Men de vant fram til slutt, og fikk rett til å bo og dyrke jorda på det 50 hektar store området.

– Det ville ikke vært mulig om vi ikke hadde

organisert oss. Vi ville aldri hatt muligheten til å betale en advokat ut av egen lomme. Uten AAAJC ville mistet alt, sier Filipe.

– Hva ville dere gjort om dere hadde tapt?

– Da ville vi tatt jorda tilbake med makt. Dette området er vårt. Jeg ville heller blitt kastet i fengsel enn å måtte flytte herfra. Å tape var ikke et alternativ, sier Filipe bestemt.

Tøffe kår for kvinner i sø

Det storslåtte landskapet vi kjører gjennom kan med sine fjell og dalstrøk nesten minne om Norge, men når bavianene blokkerer veien til Western Cape er det lett å huske at vi befinner oss på den sørlige halvkula.

NINA HANSSEN [tekst]

NINA HANSSEN og **HARRIET WENNERGREN LIE** [foto]

Når bilen stanser utenfor den store hallen i Kleinplasie i Worcester industriområde, hører vi lyden av kvinnestemmer. Vi parkerer i skyggen under et tre, går ut og følger lukta av stekte smultboller. Under løvtrærne er det satt opp en slags grill, og på et bord ligger ferdige deigemner som skal opp i gryta. Rundt gryta står flere middelaldrende kvinner i grønne t-skjorter.

Denne dagen er over 200 kvinner i landbruket samlet i Pietman Hugos utstillingshall for å dele kunnskap om og erfaring fra ledelse, grønnsaksdyrking og matlaging. Det er nettverket Women on Farms – en av Norsk Folkehjelps samarbeidspartnere i Sør-Afrika – som står bak arrangementet.

200 KVINNER I NETTVERKET. Bettie Fortuin [59] har jobbet på ulike vingårder i området siden hun var 13 år. På grunn av en skrantende helse har hun nå sluttet, men jobber i stedet som frivillig i Women on Farms. Hun har mørke solbriller og forkle på seg, og smiler og ler og gir gode råd mens hun steker boller i gryta over flammene.

– Det føles veldig meningsfullt å være med i Women on Farms. Vi lærer kvinner at de ikke trenger å gå sultne selv om matprisene nå er så høye. Med en liten jordflekk er det lett å så eller plante friske grønnsaker slik at familien kan ha mat på bordet, sier Fortuin.

FIKK GRATIS BOLIG. Bettie Fortuin vet godt

MENINGSFYLT: Bettie Fortuin [59] har jobbet på ulike vingårder fra hun var 13 år gammel. Nå har hun sluttet, men hun bidrar som frivillig på samlingene til «Women of Farms».

at livet som gårdsarbeider er tøft. Men for 11 år siden var hun så heldig at familien ble tilbudt bolig gjennom det såkalte RDP-programmet. Det betyr at hun fikk gratis hus med hele to soverom fra regjeringen. Nå betaler familien kun kommunale avgifter som vann og strøm.

– Jeg bor der med min mann og seks barn, så jeg føler meg utrolig heldig. To av barna adopterte jeg da broren min og hans kone døde. Nå kan jeg bruke tiden min til å hjelpe andre som er i en vanskelig situasjon. Ikke alle vet at de har rettigheter hvis de blir kastet ut, sier hun, før hun steker flere boller.

– I vårt land er det ingen matsikkerhet verken for de faste gårdsarbeiderne eller sesongarbeiderne. Aller vanskeligst er det for de enslige kvinnene, sier hun, og forteller at hun er glad for at mange alenemødre og unge kvinner har funnet veien til nettverkssamlingen.

JORDBRUKSLANDET SOM MANGLER VANN.

Sør-Afrika har et samlet landareal på litt over 122 millioner hektar, der 100 millioner hektar er tilgjengelig for jordbruk. I dag får bare 13

prosent av dette arealet nok nedbør for produksjon av mat, og de spesielle tørkeperiodene er forverret de siste årene. Dette betyr at fungerende vanningsystemer er viktig. I dag er kun 17,2 prosent av sørafrikanske husholdninger involvert i jordbruksproduksjon.

Global Food Security Index (GFSI) som rangerer land ut fra matkvalitet, tilgjengelighet, bærekraft og sikkerhet, viser at det globale matmiljøet er forverret de siste 11 årene, med en bølgedal i 2020–22 som følge av pandemien og høye råvarepriser. Finland scorer høyest, etterfulgt av Irland, Norge og Frankrike, mens Sør-Afrika er rangert på 59. plass av 113 land.

Andelen sørafrikanere som opplevde sult sank fra 29,3 prosent i 2002 til 12,2 prosent i 2021, men fortsatt har ikke alle god nok mattilgang.

MASKINENE HAR OVERTATT JOBBENE. Katy [39], singel mor og sesongarbeider, har med seg datteren på nettverkstreffet i dag.

– Ny teknologi i landbruket har overtatt mye av det manuelle arbeidet som vi gjorde i matindustrien tidligere. Det er så mye tøf-

sørafrikansk landbruk

ferer for oss sesongarbeidere nå. Jeg måtte flytte hjem til foreldrene mine, og har lett etter jobb i hele fem måneder, forteller hun.

Faren hennes lever av pensjon og etter som han ikke lenger jobber på gården, får heller ingen andre i familien jobb der. Nå må de betale husleie, strøm og alle andre utgifter med den lille pensjonen selv, og bare strømmen koster 160 rand for en uke.

– I fabrikken får vi kanskje tilbud om jobb to dager i uka, og det er for lite, sier Katy.

Heldigvis har hun god støtte fra både Women on Farms og fra familien sin.

– Nettverket har inspirert meg til å etablere en egen grønnsakshage og ha tro på fremtiden, sier hun.

VANSKELIG Å ORGANISERE FOLK. Fortsatt er det få mennesker som organiserer seg kollektivt i det sørafrikanske landbruket. En av grunnene er at mange gårder ligger isolert fra omverdenen. Noen av arbeiderne vet ikke at det finnes fagforeninger for dem, og at også sesongarbeiderne kan bli medlemmer. Og noen tror fagforeningskontingenten er for dyr.

Men den aller viktigste årsaken til at folk ikke organiserer seg er at bøndene fraråder og i noen tilfeller aktivt forbyr arbeiderne å melde seg inn i en fagforening. Dette er et klart brudd på paragraf 23 i den sørafrikanske grunnloven.

Fortsatt preges landet av at landreformer etter apartheid mislyktes, men lignende forhold under apartheidstaten hindret ikke folk i å organisere seg og mobilisere for frigjøring. I dag er det høy arbeidsløshet, utbredt fattigdom og vold i samfunnet, og mange er redd for jobben og boligen sin.

STORE STREIKER OG PROTESTER. For ti år siden var det en del streiker og uro blant landbruksarbeiderne. Ett av kravene var en ny minstelønn på 105 rand per dag, noe som ville bety en 50 prosent økning. Arbeiderne krevde også i større grad kollektive forhandlinger framfor forhandlinger på individnivå. Dette ga fagforeningene større kraft, men fortsatt er det store utfordringer i landbruket.

Noen dager etter at Women on Farms var samlet i Kleinplasie, møttes lederne av de

SOSIALT: Ungdommene på møtet er der mest for å møte venner og være sosiale. Fra venstre: Juanita [17], Wenda [39], Candice [17], Bianca [19] og Shelween [22].

SESONGARBEIDER: Ny teknologi gjør det at er vanskeligere for sesongarbeidere som Katy å få jobb og kunne forsørge barna sine.

største organisasjonene og representanter for myndighetene i Capetown for å diskutere de brennaktuelle utfordringer i landbrukssektoren.

Sør-Afrikas befolkning vokser med nesten to prosent hvert år. Fortsetter det i dette tempoet, vil befolkningen som var på 49 millioner i 2009 bli på hele 82 millioner innen år 2035. Det betyr at matproduksjonen eller

importen må mer enn dobles for at alle skal få nok mat.

For å klare dette ønsker myndighetene å ta i bruk ny teknologi som kan effektivisere landbruket, blant annet ved å regne ut det ideelle tidspunktet for planting, sprøyting og høsting. Men også i landbruket her merker de nå høyere energipriser, høyere råvarepriser og ugunstige klimaendringer.

Bondekvinnen som aldri gir opp

Under angrepene på Gaza i mai 2021 målrettet den israelske hæren sine granater og missiler mot områdene langs grensen til Israel, og mange bønder mistet levebrødet sitt. Norsk Folkehjelps partnere har nå nådd ut til alle som ble berørt med nødhjelp, slik at de kan komme seg på fote igjen.

LARS BARRETO DØNVOLD-MYHRE [tekst]
NORSK FOLKEHJELP PALESTINA [foto]

En av dem som har fått støtte gjennom prosjektet *Rapid Emergency Response*, finansiert av norsk UD, er Remah Al-Manasrah [49]

i Sheja'eya, øst for Gaza by. I 30 år har hun levd av å dyrke jorda og forsørget sine elleve barn – fem av dem går på universitetet.

Under angrepene i 2021 gikk familiens oliventrær og grønnsaker opp i røyk, og vann-tilførselen og vanningsanlegget ble total-

skadet. Remah overveide da å gi opp jordbruket og leve av mannens inntekter. Men månedslønna hans på 800 israelske shekel [ILS] – i underkant av 230 euro – ville ikke engang dekke utgiftene til mat og andre livsnødvendigheter, så hun bestemte seg for at

↑ **VANN:** Remah Al-Manasrah og ti andre familier i området har gjennom bistand fra prosjektet Rapid Emergency Response fått 350 vannrør og vanningsnettverk til plantene sine og det er nok til å dekke de 19 målene med jord som familiene eier.

← **STOLT:** Støtte til vanningsystemer har bidratt til at Remah får større avlinger nå enn tidligere og hun er stolt over å kunne bidra med å dekke barnas daglige behov.

ødelagt. Jordene våre med oliventrær og grønnsaker brant opp, og hele vannings-systemet ble totalskadet. Vi mistet alt, forteller hun, og fortsetter:

– Da vi begynte med jordbruk her for 30 år siden, var vi bare to. Mannen min og jeg bygde opp tilværelsen fra bunnen av. I 2014 telte familien 13 personer, og det var utfordrende å måtte begynne på nytt igjen.

Fordi de ikke kunne brødfø familien, måtte de i lengre tid finne seg et annet sted å bo. Men takket være støtte fra blant andre Norsk Folkehjelps samarbeidspartner, bondeorganisasjonen UAWC, klarte de å få i gang dyrkingen igjen.

– Vi er helt avhengig av det vi dyrker for å overleve og dekke utgiftene våre. Vi gjennomgikk en periode med store økonomiske vanskeligheter for å gjenoppta jordbruket, men vi klarte det. Vi plantet nye oliventrær og sådde nye grønnsaker, sier hun.

HISTORIEN GJENTAR SEG. For tredje gang har Remah nå kommet i gang med å dyrke jorda igjen, takket være bistand fra Norsk Folkehjelps partnerorganisasjoner og prosjektet Rapid Emergency Response. Hun og

andre bønder i nærheten har blant annet fått 350 meter med vannrør og vanningsnettverk.

Remah har plantet okra, som kan høstes fra midten av juni til slutten av november. Av dette får hun i gjennomsnitt 50-60 ILS (rundt 16 euro) pr. dag. I vinter har hun også planer om å dyrke hvete.

– Jeg pleide å dra til markedet for å selge grønnsakene mine, men i det siste har jeg solgt til handelsmenn. Da kan jeg bruke mer tid på å ta vare på avlingene og holde dem fri for ugress, forklarer hun.

350 meter med vanningsystemer – med en kostnad på 13 000 euro – er nok til å dekke de rundt 19 målene med jord som eies av ti bondefamilier med til sammen 80 medlemmer – inkludert Remah og hennes familie. Men under det siste israelske angrepet i august 2022 var det i tre dager ikke mulig å få vannet plantene, noe som førte til store tap.

– Likevel gir gården min større avkastning enn tidligere. Jeg er stolt av meg selv, og føler at jeg er født *fighter*, en som aldri gir opp. Og så føler jeg en sterk tilknytning til jorda. Takket være den får barna mine dekket sine daglige behov og får en god utdanning, sier Remah Al-Manasrah.

hun måtte slåss for at familien skulle overleve.

Remahs mann Abed El-Salam Al-Manasrah har fullført en master i juss. For fire år siden fikk han en deltidsjobb som foreleser på universitetet fem timer i uka. Resten av tida arbeider han sammen med Remah på jorda, så dette må regnes for å være også hans hovedjobb.

MISTET ALT DE EIDE I 2014. Remah og mannen eier tre mål land en drøy kilometer fra den israelske grensa. Og det er ikke første gang de opplever at alt de eier blir ødelagt.

– Under krigen i 2014 ble huset vårt totalt

Grunnløse anklager om terrorisme

Tidlig om morgenen 18. august tok israelske soldater seg inn i kontorene til sju palestinske organisasjoner. PC-er ble konfiskert, lokalene rasert, kontorene beordret stengt og inngangsdørene boltet igjen med jernplater. Lederne for organisasjonene risikerer nå 25 år i fengsel.

LUDVIG GUNDERSEN [tekst og foto]

Siden Benjamin Netanyahu ble valgt som Israels statsminister for andre gang i 2009 har det skjedd en stadig innskrenking av det palestinske sivilsamfunnet. Palestinske organisasjoner som jobber mot okkupasjonen har blitt utsatt for en vedvarende svertekampanje – organisasjoner som setter søkelys på israelske myndigheters vedvarende brudd på folkeretten og menneskerettigheter i Palestina, og som prøver å sikre en fortsatt palestinsk tilstedeværelse på palestinske områder som Israel er i ferd med å annektere.

Situasjonen tilspisset seg ytterligere da Israel i oktober 2021 terrorstemplet seks av de sju organisasjonene. Anklagen var at de skulle ha tilknytning til PFLP [Folkefronten for Palestinas frigjøring], som er på USAs og EUs terrorlister. Israel har fremdeles ikke lagt fram tilstrekkelig bevis for påstandene, som har blitt avskrevet av en rekke land. Selv CIA mener terrorstemplingen er grunnløs, viste dokumenter som ble lekket i august.

STOR MATUSIKKERHET. En av Norsk Folkehjelps partnerorganisasjoner, Union of Agricultural Work Committees [UAWC], var blant organisasjonene som ble raidet og stengt.

– UAWC er under angrep på grunn av organisasjonens bidrag til å forbedre folks levevilkår, sier Saad Ziada som har arbeidet for organisasjonen i 20 år.

UWAC organiserer palestinske bønder og fiskere for å beskytte deres rett til land og vann under internasjonal lov. Bøndernes kamp for å beholde jordområdene de har historiske rettigheter til, har vært viktig for å opprettholde jordbruksproduksjonen på tross av fordrivelse fra det israelske militæret og kontinuerlig ekspansjon av folkerettsstridige bosettinger. Gjennom sine lokale avdelinger

når UAWC nesten 150 000 mennesker.

Okkupasjon, økonomisk stagnasjon og begrenset handel og tilgang til ressurser, har alvorlige følger for matsikkerheten i Palestina. Ifølge Verdens matvareprogram står 1,8 millioner palestinere overfor såkalt matusikkerhet – med andre ord har de ikke sikker tilgang på den mengden mat de trenger.

– MANGLENDE MATSIKKERHET SKYLDES OKKUPASJONEN.

UAWCs budskap er klart: Situasjonen skyldes Israels kontroll over «område C», som dekker over 60 prosent av Vestbredden – områder som etter Oslo 2-avtalen fra 1995 gradvis skulle returneres til palestinsk selvstyre. Dette skjedde imidlertid ikke. I stedet har Israelsk tilstedeværelse økt, og stadig reises det nye israelske bosettinger og tilhørende utbygging av infrastruktur. Slik forsvinner gradvis den tilgjengelige dyrkbare jorda, og samtidig fører bosettingene til flere blokader og begrenset framkommelighet. Israel også har kontroll på over 90 prosent av vannet i området.

– Prøv å forestille deg å drive med utviking av landbruket når du ikke har tilgang på vann. Det er umulig, sier Ziada. – Område C er Palestinas matkammer. For å ha matsikkerhet må produsentene, altså bøndene, ha tilgang på sine egne ressurser, men staten Israel og bosetterne hindrer dette.

Han legger til at palestinerne har all den kapasiteten og kunnskapen de trenger for å dyrke jorda. Om de hadde hatt tilgang til ressursene, ville de vært helt selvforsynte. Dette støttes blant annet av Verdensbanken, som i en studie fra 2014 kom fram til at en oppheving av restriksjonene i område C potensielt kunne øke Palestinas bruttonasjonalprodukt med 3,4 milliarder amerikanske dollar.

– Så med andre ord, palestinerne er ikke fattige. De trenger bare å få tilgang til naturressursene sine, sier Ziada.

FAKTA

- 22. oktober 2021 ble organisasjonene Addameer – Prisoners Support and Human Rights Association; menneskerettighetsorganisasjonen Al-Haq; the Union of Palestinian Women Committees [UPWC]; the Union of Agricultural Work Committees [UAWC]; the Bisan Center for Research and Development; og Defence for Children International terrorstemplet og beskyldt av Israels forsvarsminister Benny Gantz for å ha tilknytning til PFLP.
- 18. august 2022 ble organisasjonene raidet og stengt av israelske styresmakter.
- Folkefronten for Palestinas frigjøring [PFLP], er en palestinsk politisk organisasjon og væpnet motstandsbevegelse, og blir i flere land regnet som en terroristorganisasjon.

UNDER ANGREP: Saad Ziada representerer den palestinske organisasjonen UAWC som organiserer palestinske bønder og fiskere. Organisasjonen har blitt terrorstemplet av Israel og beskylt for å ha bånd til en organisasjon på USAs og EUs terrorliste. Israel har ikke lagt fram bevis for påstandene.

FRYKTER DET ER SISTE GANG DE SER FAMILIEN. Ziada forteller at de palestinske bøndene og fiskerne også lever i konstant frykt for angrep fra israelske styrker.

– I løpet av de siste tre årene har vi sett rundt 1000 angrep. Flere hundre har blitt arrestert eller skadet. Tre fiskere i Gaza har blitt drept, og et titalls båter er konfiskert og destruert. Mange av fiskerne klemmer familiene sine til farvel hver gang de drar ut på sjøen. De er ikke sikre på om de vil komme hjem igjen, sier han.

For tilgangen til havet er også begrenset av israelerne. Og med det fiskeområder som ifølge Osloavtalen skulle vært tilgjengelig for palestinerne, forteller Ziada.

– Noen ganger nektes fiskerne tilgang til 80 prosent av områdene. Når vi har rundt 4000 fiskere i Gaza som må konkurrere om et veldig lite område, blir det vanskelig.

KLART AT DE IKKE KAN GI OPP. Trakassering og angrep er på ingen måte noe nytt for UAWC. Dette har foregått i minst 15 år. Likevel har terrorstemplingen og nedstengingen av kontoret forverret situasjonen for organisasjonen, noe som igjen har ført til ringvirkninger for de drøyt 25 000 bøndene og fiskerne de leverer sine tjenester til.

– Bønder, fiskere og beduiner forteller at situasjonen har blitt forverret, siden vi ikke lenger kan tilby dem tjenestene våre. Dette gjelder spesielt i Gaza, forteller Ziada.

Men organisasjonen er langt fra nede for telling. Arbeidet fortsetter, stengte dører og de overhengende truslene om fengselsstraff til tross. UAWCs ansatte og de lokale avdelingene har bestemt at de skal fortsette arbeidet som normalt. Arbeidet er ikke en jobb – det er mer en plikt til å forbedre leveforholdene til folket i område C.

– Det er flott å ha et hovedkvarter å jobbe fra, men som en landbruksorganisasjon er hver åker og hvert tre vårt kontor. Vi er alle agronomer, og vi vet hvordan vi kan drive arbeidet vårt, selv fra åkerne. Vi bryr oss ikke om kontorer, sier Ziada og legger til at selv om situasjonen kan se mørk ut, er han sikker på at UAWC vil komme tilbake sterkere og tilby enda flere tjenester til palestinske bønder og fiskere.

TRENGER TØFFERE SANKSJONER. I juli i år gikk utenriksministere fra Belgia, Danmark, Frankrike, Tyskland, Irland, Italia, Nederland, Spania og Sverige ut med en uttalelse hvor landene slo fast at Israel aldri har kommet med konkrete bevis som rettferdiggjør ter-

rorstemplingen. En uttalelse Norge også tilsluttet seg.

– Det materialet vi har mottatt fra Israel er etter vårt syn ikke tilstrekkelig til å begrunne terrorlistingen av de seks organisasjonene, sa utenriksminister Anniken Huitfeldt [Ap] til NTB.

UAWC roser verdenssamfunnet for støtten, men likevel: Det er langt fra nok.

– Israels angrep på sivilsamfunnet eskalerer, samtidig som de truer direktørene for de sju organisasjonene med arrest. Vi må minne våre solidariske venner i Europa om at uttalelser ikke lenger er nok. Dere må handle og ta praktiske skritt på bakken. Ikke bare på grunn av terrorstemplingen, ikke bare på grunn av angrepet på sivilsamfunnet, men også på grunn av forbrytelsene de begår i Palestina på en daglig basis, sier Ziada.

Han poengterer at det ikke handler om å forbedre palestinerne vilkår under okkupasjonen.

– Vi må gjøre slutt på okkupasjonen. Først da vil vi se reelle framskritt i bedringen av palestinerne levevilkår, sier han.

Tiden for taler er over – sterkere lut må til, og verdenssamfunnet må komme med sanksjoner mot Israel.

– Uten sanksjoner tror jeg ikke israelerne vil lytte. De regner seg selv som hevet over internasjonal rett, sier Ziada.

NORGE MÅ STILLE OPP. UAWC mener at det hviler et ekstra stort ansvar på Norges skuldre – spesielt som medlem i FNs sikkerhetsråd.

– Norge kan spille en viktig rolle ved å koordinere Europa til å ta stilling for den palestinske saken, ikke bare støtte organisasjonene. Situasjonen i Palestina er forferdelig, og det kan ikke fortsette slik. Israel angriper landsbyer og folk. Alle er under angrep, og flere palestinere har blitt drept siden begynnelsen av året. Vi trenger at FNs sikkerhetsråd hever stemmen og ber israelske styresmakter om å slutte med angrepene på palestinerne, sier Ziada.

UAWC er også krystallklar på at dette handler om mye mer enn bare Palestina.

– Dette handler om sivilsamfunnet over hele verden. Du kan ikke skille mellom brudd på menneskerettighetene om det skjer i Palestina eller andre steder, prinsippet er det samme. Så vi må stille som en samlet front for å møte utfordringene og løse problemene.

Colombia er ifølge FN et av landene i verden med stor fare for sult. Norsk Folkehjelps samarbeidspartnere mener den eneste løsningen på problemet er å gjennomføre en nasjonal satsing på colombiansk jordbruk og å sikre at småbøndene får kontroll over jorda.

– La oss være i fred!

HERJET MED: I flere hundre år har afrocolombianere blitt herjet med, av kolonialister, av regjeringer, av paramilitære grupper til høyre, paramilitære grupper til venstre, internasjonale selskaper og kriminelle bander, forteller Carlos Castillo fra den afrocolombianske rettighetsorganisasjonen Proceso De Comunidades Negras [PCN].

LARS BARRETO DØNVOLD-MYHRE (tekst)

Få latinamerikanske land har vært skueplass for like mange historiske begivenheter som Colombia de siste årene. I 2016 skrev regjeringen og geriljaen FARC under en fredsavtale, som førte til at sistnevnte la ned våpnene og avsluttet den over 50 år lange konflikten. I juni i år fikk landet sin første president fra venstresida, Gustavo Petro, med den første afrocolombianske og kvinnelige visepresidenten, Francia Marquez, ved hans side.

Men Colombia har fortsatt en lang vei å gå. Geriljagrappa ELN driver fortsatt væpna kamp i landet, og stadig flere FARC-medlemmer tar til våpnene igjen. Den blodige konflikten har ført til hundretusener døde og 7,5 millioner mennesker som har måttet flykte fra hjemmene sine.

HERJET MED I FLERE HUNDRE ÅR. Rundt 7,3 millioner mennesker i Colombia lever i matusikkerhet, og det er etniske minoriteter som urfolk og afrocolombianere som er hardest rammet. Det er med andre ord ingen enkel oppgave den historiske regjeringen i landet skal løse i løpet av sin fireårsperiode.

– De må la oss være i fred. I flere hundre år har vi blitt herjet med, av kolonialister, av regjeringer, av paramilitære grupper til høyre, paramilitære grupper til venstre, internasjonale selskaper, kriminelle bander og så videre, og så videre. Hvordan kan vi få utnyttet jorda og landet vårt om vi aldri får leve i fred og ro?

Det sier Carlos Castillo fra den afrocolombianske rettighetsorganisasjonen Proceso De Comunidades Negras [PCN]. Han har vært i Norge for blant annet for å snakke om spørsmål knyttet til landkonflikter og den alvorlige humanitære situasjonen for folk i områder rammet av konflikt.

HÅP OM NY JORDREFORM. Colombia er et av Latin-Amerikas mest inntektsulike land. Tidligere colombianske regjeringer har satset stort på liberalisering av jordbruk og landområder, noe som har utsatt lokale småbønder for en global konkurranse på pris, effektivitet og kvalitet. Denne konkurransen med store internasjonale selskaper er Colombias småbønder dømt til å tape.

– I dag finnes det ingen lover eller regler som beskytter og prioriterer småbøndenes produkter, sier Castillo. Han trekker fram

FRØ: Småbøndene kan kjøpe lokalt produserte frø fra frøbiblioteket. Det er rimeligere enn å kjøpe masseproduserte frø fra internasjonale selskaper.

MATSUVERENITET: Norsk Folkehjelps partnerorganisasjon Coordinador Nacional Agrario [CNA] har opprettet et Frøbibliotek som skal utvinne og bevare frø. Ved at de selv bestemmer hvordan de skal produsere egen mat gir frøbiblioteket bøndene matsuverenitet, og ikke bare matsikkerhet.

Norge som et eksempel på hvordan man kan sørge for at nasjonale og lokale produkter blir prioritert.

– Det ville vært fullt mulig for dere å legge ned alt fiske rundt om i landet, og starte flere oppdrettsanlegg her i Oslo, hvor internasjonale aktører fikk drive fritt. Det samme gjelder norsk landbruk. Men det har dere ikke gjort. Dere har laget et balansert system hvor småbønder ikke blir marginalisert, og trygt kan organisere seg i organisasjoner som fremmer rettighetene deres. Det ønsker jeg også for Colombia, fortsetter Castillo.

Men det er ikke bare politikk og markedskrefter som setter kjepper i hjulene for småbøndenes virksomhet. Det er kamp om Colombias landområder, og geriljakrigere og paramilitære grupper står konstant på trapene for å ta over jorda til bøndene. I 2013 ble FARC-geriljaen og den colombianske regjeringen enige om en jordreform, for å sørge for at de fattigste bøndene skulle få tilgang til mer og bedre jord. Castillo håper den nyvalgte

presidenten kan få på plass en ny jordreform som vil føre til en endelig fred i landet.

– Det vil være umulig for Gustavo Petro å forandre Colombia helt, men han har lovet mye og det er essensielt at han gjennomfører reformene som vil gjøre Colombia til et mer rettferdig land.

OPPRETTET FRØBIBLIOTEK. Selv om fred og rettferdighet fordeling av ressurser til tider kan virke som et umulig mål i Colombia, finnes det likevel håp og initiativ. I den lille byen La Unión i Nariño-provinsen, på grensa til Ecuador, har bondeorganisasjonen og Norsk Folkehjelp-partneren Coordinador Nacional Agrario [CNA] kjøpt en gård og opprettet et frøbibliotek. Formålet er utvinne og bevare frø, som et ledd i CNAs mål om å gi bøndene matsuverenitet, og ikke bare matsikkerhet.

– Frøbiblioteket gir lokalsamfunnet muligheten til å bestemme selv hvordan de skal produsere sin egen mat. Dette er et pilotprosjekt som vi håper vil bli av nasjonal karakter,

og at mange flere biblioteker bygges, sier leder i CNA, Ernesto Roa.

I La Unión har småbøndene mulighet til å kjøpe lokalt produserte frø til en rimeligere pris enn de masseproduserte frøene fra store internasjonale selskaper i butikken. Småbøndene kan også få frø i bytte mot andre varer. Ifølge Roa er det allerede tusenvis av colombianere som får sikker tilgang til mat gjennom frøbiblioteket.

– Regjeringen har mulighet til å gi befolkningen matsikkerhet ved handel og fylle opp supermarkedene, men det garanterer ikke at lokalsamfunnene vil få tilgang til maten hvis de ikke har økonomiske midler til å kjøpe den. Matsuverenitet derimot, tillater oss å planlegge planting, produksjon og distribusjon av mat, først til bøndene, og så til samfunnet generelt. Det gjør at vi kan dempe importen av varer som kan produseres i Colombia, småbøndene vil få en sikker inntekt, og befolkningen vil få sin matsikkerhet garantert, avslutter han.

Egenprodusert juice og n

JUICE: Rosemary Bohosquez har lært seg å lage sunn juice av grønnsaker som barna nå kan drikke istedenfor Coca Cola.

Tidligere drakk barna til en gruppe urfolkskvinner i Bolivia en liter Coca-Cola om dagen. Etter at kvinnene lærte seg å lage juice og nudler av frukt og grønnsaker, har både helse-situasjonen og økonomien blitt atskillig bedre.

LARS BARRETO DØNVOLD-MYHRE [tekst]
BARTOLINA SISA BOLIVIA [foto]

Da kvinnene i bondeorganisasjonene Bartolina Sisa og Unica så at kvinnene i Cocha-

bamba slet med å fø seg selv og barna med sunn mat, bestemte de seg for å sette i gang et prosjekt hvor urfolkskvinnene kunne lære seg å lage juice og nudler av ubrukt frukt og grønt. Dette har ikke bare gjort underverker

for helse, kvinnene har også fått bedre muligheter til å selge produktene på lokale markeder.

– Før var det mye frukt og grønnsaker som råtnet, fordi vi ikke hadde god nok kunnskap

udler har blitt redningen

← **NUDLER:** Kvinnene i Bartolina Sisa lager nudler av grønnskaker som gir barna deres næringsrike måltider.

om hva vi kunne bruke dette til. Men nå som vi klarer å produsere produkter på en god og effektiv måte, er det ingenting som går til spille, sier urfolkskvinnen Rosemary Bohorquez.

På litt under ett år har hun lært seg å produsere mange ulike produkter fra det som dyrkes i Cochabamba. Hun sier at kunnskapen har forandret livet hennes.

– Dette er mye bedre for barna våre. Før kjøpte vi produkter som var fulle av kjemikalier, og barna drakk mye brus. Nå kan vi sikre at barna våre får sunne måltider hver dag. I tillegg smaker det vi lager veldig godt; bare spør datteren min, sier Bohorquez og ler.

LOKALER FRA KOMMUNEN. Bartolina Sisa og Unica i Cochabamba har inngått avtaler med Cochabamba kommune, som har bidratt med ulikt kjøkkenutstyr og tilrettelagt for at kvinnene kan bruke kommunale kjøkken.

Urfolkskvinnene selger produktene til en rimelig pris. Selv om utbyttet ikke er stort, bidrar produksjonen til at kvinnene blir økonomisk selvstendige.

– Målet for Bartolina Sisa og Unica er å forbedre ryktet til lokalprodusert mat i landet, sier Ricardo Miranda, som har ansvaret den daglige driften i produksjonsverkstedene til Bartolina Sisa.

– Vi har fortsatt behov for mer utstyr som blendere og frysebokser, men de lokale myndighetene har vært veldig positiv til å støtte oss i dette arbeidet. Hvis vi får muligheten til å øke og profesjonalisere produksjonen, kan det på lang sikt bidra til at flere organisasjoner og samfunn i Bolivia starter med noe lignende. Ikke bare gir det en enorm helsegevinst, men arbeidsløsheten i landet vil mest sannsynlig bli lavere, og levekårene på landsbygda bli bedre, sier Miranda.

← **UTSTYR:** Kvinnene har fremdeles behov for mer utstyr, men de syns at myndighetene er lydhøre for behovene deres.

LOKALPRODUSERT MAT: Formålet med arbeidet blant kvinnene i Cochabamba er å forbedre ryktet til lokalprodusert mat framfor å gi barna mat med mye kjemikalier og brus.

Jubel i Dublin da 82 land undertegnet historisk erklæring om bombing av byer

I midten av november, med Russlands bombeoffensiv mot ukrainske byer som mørkt bakteppe, var en rekke stater samlet i Dublin for å signere en politisk erklæring om bruk av eksplosive våpen i byer.

INGEBJØRG SØRENES [tekst og foto]

– Når eksplosive våpen brukes i byer og tett befolkede områder, er 9 av 10 drepte og skadde, sivile. Dette er et mønster som vi ser gå igjen i de fleste væpnede konflikter i dag, og det er helt uakseptabelt. At så mange land har tatt innover seg dette alvorret og gått sammen om å gjøre noe med det, er en fantastisk milepæl for sivile i krigsrammede områder og oss som jobber med å bekjempe og rydde opp etter bombing av byer, forteller en glad rådgiver for humanitær nedrustning i Norsk Folkehjelp, Rasmus Sandvoll Weschke.

Weschke representerer Norsk Folkehjelp i styret til det Internasjonale Nettverket for Eksplosive Våpen, [INEW]. Dette er et nettverk av internasjonale nedrustningsaktører som har vært helt sentrale i arbeidet for å få gjennomslag for erklæringen.

I over ti år har INEWs medlemsorganisasjoner lagt press på nasjonalstater og samlet informasjon om de humanitære konsekvensene av den type våpenbruk som den nye erklæringen vil bidra til å begrense. Våpnene det er snakk om, ble opprinnelig utviklet for åpne slagmarker. De siste tiårene har de imidlertid i økende grad blitt brukt i urbane områder, med de ekstreme ødeleggelsene og lidelsene dette forårsaker.

I juni ble det enighet om avtaleteksten, som er ført i pennen av Irland. Fredag 18. november åpnet erklæringen for signering under en konferanse i Dublin. Hele 82 stater signerte på erklæringens første dag, noe som er sjeldent bra for denne type erklæring og adskillig mer enn man hadde turt å håpe på.

På starten av konferansen ble det spilt av en videohilsen fra statsminister Jonas Gahr Støre, hvor han var tydelig på Norges forpliktelse i arbeidet med å sikre god, videre imple-

FRA VENSTRE: leder for INEW, Laura Boillot, rettighetsaktivist Nujeen Mustafa, president for den internasjonale Røde Kors-komiteen, Mirjana Spoljaric Egger og FNs høyrepresentant for nedrustning, Izumi Nakamitsu. FOTO: INEW.

MILEPÅL: Rasmus Sandvoll Weschke er glad for at hele 82 land har forstått faren ved bruk av eksplosiver i tettbefolkede områder og signert erklæringen.

mentering av erklæringen.

– Erklæringen må føre til reell endring på bakken – det er hovedmålet med arbeidet. Den setter dagsorden for viktige endringer som nasjonalstatene må gjøre i sine militære systemer for å gi sivile bedre beskyttelse. I dag er en festdag, men arbeidet er langt fra over, sier Weschke.

På samme måte som traktatene mot landminer og klasevåpen har bidratt til å stigmatisere disse våpnene så mye at svært få stater bruker dem i dag, er håpet at den nye politiske erklæringen vil heve terskelen

for å bruke eksplosive våpen i befolkede områder.

– Norsk Folkehjelp ser fram til å fortsette å samarbeide med norske myndigheter og følge opp de endringene som trengs i norsk militær praksis og planer. Erklæringen må bli til handling, også i Norge, sier Weschke.

På konferansen deltok også rettighetsaktivist og rullestolbruker Nujeen Mustafa. Som bombeoverlevende delte hun et sterkt vitnesbyrd fra scenen. Bare 16 år gammel ble hun og søsteren tvunget til å flykte 3500 kilometer gjennom åtte land for å nå Tyskland etter at krigen brøt ut i hjembyen Aleppo i Syria. Som rullestolbruker var dette en enorm påkjenning.

– Jeg er i et trygt land nå og har det mye bedre, men det jeg gikk gjennom på den tiden, bærer jeg fortsatt med meg. Jeg vil aldri glemme redselen, følelsen av å være i stor fare. Det er slik det er når sivile blir bombet. Jeg er så glad for å være her i dag. De som signerer denne erklæringen, sier seg villige til å avslutte lidelsen som mange sivile som meg opplever fra bruk av eksplosive våpen i byer og tettbygde strøk. De erklærer seg også villige til å hjelpe ofrene og lokalsamfunnene som er berørt av væpnede konflikter, sa hun.

Norsk Nærings- og
Nytelsesmiddelarbeiderforbund

Norsk
Jernbaneforbund

Et godt arbeidsmiljø
og topp sikkerhet
– to sider av samme sak

Norsk Lokomotivmannsforbund

Arbeiderbevegelsens
Arbeidsgiverforening

Skolenes landsforbund
Skuvllaid riikkalihttu | Skoleforbundet i LO

LO Media

ANNONSER

Norsk Folkehjelp takker for støtten fra lokale klubber og foreninger

Fellesforbundet

Avd. 57 Nord Rogaland

Fellesforbundet

Avd. 5

Avd. 3

Møre og Romsdal

Fellesforbundet

Avd. 23 Raufoss J & M – www.ff23.no

Fellesforbundet

Marinestasjonen

Fellesforbundet

Avd. 19 Sogn & Fjordane Fagforening

Fellesforbundet

Avd. 25 Stavanger

Norsk
Tjenestemannslag

Norsk Medisinaldepot

Fellesforbundet

Avd. 26 Østfold Fagforening

Fellesforbundet

Oslo Grafiske Fagforening

Norsk
Tjenestemannslag

Mattilsynet

Fellesforbundet

Avd. 53 Nordre Nordland og Sør-Troms

Fellesforbundet

Avd. 43 Øvre Buskerud Fagforening

Avd. 91 Bodø

Fellesforbundet

Avd. 108 Innherred Fagforening

FAGFORBUNDET

Frogn

Avd. 15 Innlandet

Fellesforbundet

Avd. 185 Flyarbeidernes Forening

Avd. 21 Fredrikstad

Fellesforbundet

Avd. 29 Søre Sunnmøre

Avd. 40 Kristiansund

Fellesforbundet

Avd. 747 Unionen Fagforening

Fellesforbundet

Avd. 75 Halden Fagforening

ELog IT

Hordaland/Sogn og Fjordane

Elektroarbeidernes Fagforening

Norsk Folkehjelp takker sine hovedsamarbeidspartnere

– fellesskap i hverdagen

OM NORSK FOLKEHJELP

Norsk Folkehjelp er fagbevegelsens humanitære solidaritetsorganisasjon. Vi jobber med internasjonalt utviklingsarbeid, humanitær minerydding, sanitet og redningstjeneste, integrering og asyl. Norsk Folkehjelp har mer enn 12 000 medlemmer i Norge og 2300 ansatte i 35 land.

OM APPELL

Appell er et fagblad for Norsk Folkehjelps medlemmer, ansatte, samarbeidspartnere og støttespillere. Formålet med Appell er å formidle Norsk Folkehjelps synspunkter og bidra til intern og ekstern debatt omkring de standpunkt organisasjonen tar. Appell skal ha en fri og kritisk dekning av Norsk Folkehjelps aktiviteter nasjonalt og internasjonalt og etterstrebe å gi et realistisk bilde av resultatene av Norsk Folkehjelps arbeid og ressursinnsats.

HER FINNER DU OSS:

Norsk Folkehjelps regionkontorer nåes på tlf.: 22 03 77 00

REGION NORD

Postboks 6166,
9291 TROMSØ
regionskontoret.nord@npaid.org

REGION MIDT-NORGE

Olav Tryggvasonsgate 5,
7011 Trondheim
regionskontoret.midt@npaid.org

REGION VEST

Lars Hillesgt. 19, 3. etg, 5008 BERGEN
regionskontoret.vest@npaid.org

REGION ØST OG KURSKONTORET

Besøksadresse: Folkets Hus, Hunndalen
Postadresse: Pb 611, 2809 GJØVIK
regionskontoret.ost@npaid.org
kurs@npaid.org

Returadresse:
Norsk Folkehjelp
Postboks 8844, Youngstorget
0028 OSLO

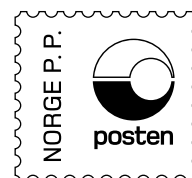
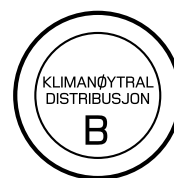

Foto: Stein J. Bjørge

Tren en minehund

En symbolsk gave som redder liv

Denne valpen skal snart på livreddende oppdrag i Ukraina. Kjøp en julegave som bidrar til å utdanne minehunder.

Hver dag snuser Norsk Folkehjelps minehunder seg fram til miner i Europa, Asia og Afrika. Hundene er ekte superhelter som redder liv ved å forebygge ulykker og frigjøre dyrkbar jord. Nå trener vi minehunder som skal på livreddende oppdrag i Ukraina. Gi en julegave som er med på å trene opp en minehund!

Scann QR-koden med kameraet på mobilen din og kom rett til nettsiden vår eller gå inn på symbolskegaver.no/kampanje

Norsk Folkehjelp